Romani Coll. Soc. Jesu Cat. inscrip. C. R.
552

5

Scipionis Somnium ex ſexto M. T. Ciceronis DE REPVBLICA LIBRO,

[redacted] *prælectionibus explicatum.*

A D

CAROLVM LOTHARINGVM Rhemorum Archiepiſcopum.

SECVNDA EDITIO.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM PRIVILEGIO.

PARISIIS.
Ex typographia Matthæi Dauîdis, via amygdalina, ad Veritatis inſigne.
1 5 5 0.

Coll. Rom. Cat. Inscr. B. S.

PRAEFATIO AD CAROLVM LOTHARINGVM RHEMORVM ARCHIEPISCOPVM.

BIBLIOTECA NAZ.

RECENTIS beneficii tui memoria, Præſul ampliſſime, tametſi laudi virtutique tuæ deditum, me tamen neſcio quomodo vehementius cepit & incēdit, vt antea te hominem adoleſcentem genere clariſſimum, omnibus naturæ dotibus ornatum, multis & variis literis excultum, prima inter Franciæ pares, dignitate præditum colere & obſeruare debuerim : nunc verò nouo quodam obſeruantiæ genere proſequi debeam. Etenim qui ſe conditione hac, legéque natum exiſtimat, vt reliquos mortales liberalitate foueat, auxilio tueatur, gratia ſuſtentet, idque quantò & ſæpius & largius faciat, tantò ſe fortunatiorem credat: eum ſanè non cum ſummis hominibus comparo, ſed beatioris cuiuſdam atque excellentioris naturæ eſſe iudico. Enimuero tam popularis illa tua & facies, & oratio, tam magnificus animus, tam aperta omnibus ad gratificandum beneficentia, nónne admirabiles illas in te laudes apertiſſimè demonſtrant? Ergo & hanc tuam in ſumma fortuna bonitatem omnes tui familiares domeſticíque certatim imitantur: quàm enim tota tua domus eſt referta non ſolùm doctis hominibus, ſed humanis, ſed benignis, ſed prōptis ad audiendum opitulandúmque, ſi qui dominum adire ſalutaréque cupiant? Quamobrē macte animi egregia iſta virtute eſto, laudúmque tuarum (quanuis maximus eſt) cumulū noua ſemper aliqua ſingularíque acceſſione amplificato. Atque vt in me recognoſcas (quod iampridem à teipſo didiciſti) quàm illuſtre ſit & inſigne liberalia præſertim ingenia adiuuare, beneficiiſq; ornare: teſtimoniū aliquod tuæ erga me liberalitatis eſſe volui. Explicandū ſumpſeram primis hiſce diebus, quibus Academia reſpirare, & è ſuperioris anni peſtilentia ſe pauliſper recreare cœperat, Scipionis ſomniū ex ſexto Ciceronis libro de repub. Atque in tanti, támque grauis ſomnii quæſtione, exiſtimaui veluti deliberationem quandā non ariolorum aut coniectorum imperitorū, ſed eorum hominū, qui de his rebus ſcienter & prudenter loqui poſſent, habendam eſſe: neque metuendum, ne nobiles authores, qui ſuis in ſtudiis ſinguli probarentur, vniuerſi

vnum in locũ aduocati, cùm ſententias nobis ſuas explicarent, moleſtè aut faſtidioſè audirentur. Itaque quæ tunc habui in illo tumultuario, ſubitarióq; docendi, interpretãdíque ſtudio, magis ea rapui, quàm diſtinguere vel ornare potui: multos locos à Platone, Ariſtotele, Cicerone, Plinio, nonnullos à poetis, quoſdã etiam à noſtræ religionis hominibus huc conieci. Huius igitur conſultationis partes, tanquã librarius aut notarius (nihil enim amplius meũ hîc eſſe duco) conſcripſi: eáſque vt Mecœnatem ſuum ſalutarent, fœlicémque perpetuò ac florentem eſſe iuberent, ad te miſi. Ac ſi tantùm tibi à grauiſſimis occupationibus otii fuerit, v[illegible]n his legendis amittas, aliquid redundet: multa leges, quæ te non ſolùm ingenua quadam cognitione oblectare, ſed laudũ tuarum ſimilitudine excitare poſſint. Eſt enim nõ iniucunda de ſummo hominis extremoque bono, de ornatu & pulchritudine cæli, de terrarũ deſcriptione, cultu, ſolitudine, de animorũ immortalitate diſputatio: tum verò quid illa? quo animo legens exiſtimabis? Scipio eſt in hac ſomnii fictione princeps nobiliſſimo ſanguine creatus: at maiores habes Syriæ, Siciliæque reges ampliſſimos, patrem maximorũ in Gallia exercituum bellorúmq; principem, patruos auunculóſque, tum duces magnorũ populorũ, tum cardinales Romanæ curiæ primarios. Scipio propoſitis in cælo præmiis ciues ſuos ad iuſtitiã pietatémq; cohortatur: at te ſumma tua cum gloria patronũ vniuerſa Gallia ſibi deſignauit, per quem verã pietatem, verúmque Dei optimi, maximique cultũ tueatur. Scipio ſomnians patrem Paulũ, auúmque Africanũ, ſermonis huius magiſtros habet: at tu vigilãs in primis, attentúſq; tam ſplendido tot epiſcoporũ comitatu ſeptus, Deſpenſeum illum Theologorũ noſtrorum tanquã Coriphęum, doctorem Chriſtianæ religionis habes. Quãobrem tam liberaliter hoc munus accipies, quàm grato animo muneris authorem frequenter accepiſti: monumentiq; huius recordatione pones ante oculos nõ ſolùm amplitudinem, claritatémque familiæ tuæ, vt te, quemadmodum de Aſcanio apud poetam eſt,

Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector. Sed te, te inquã, tibi potius audiendũ, ſpectandum, æmulandũ propones: cùm enim veſtigiis, quibus adhuc ingreſſus es, iiſdẽ inſiſtere, ſicut facis, perſeuerabis: nõ modò eorũ, qui tibi præluxerũt, ſed maiora quædã, præſtantioráque omnis honoris inſignia, ornamentaque cõſequêre. Vale.

Lutetiæ, E gymnaſio Prælleorum. Anno 1546. ſalutis humanæ 6. Calendas Martii.

Scipionis Somnium ex ſexto M. T. CICERONIS DE REPVB. libro, [redacted] prælectionibus explicatum.

MARCVS Tullius Cicero ſex libris de republica optimæ ciuitatis ſtatum informauerat. Qui ſiue perierint, ſiue ſub ſigno clauſtriſque (quod audio) à certis hominibus in repub. nimium religioſis tanquam Sibyllini libri retineantur, magna ſanè publicæ vtilitatis iactura deſiderantur: E quorum ſexto Scipionis ſomnium, vnica ſcilicet de vniuerſo naufragio tabula ſupereſt, de quo priuſquam dicamus, arbitror antè nobis exponenda ea eſſe, quæ de libris illis partim è Cicerone ipſo, partim ex D. Auguſtino cognouimus, & quo tempore, & ad quorum imitationem, & per quas perſonas, & quàm vario conſilio ſubinde ſcripti ac reſcripti, & quarum rerum explicationem, quamq; laudabilem cõtinuerint. De tempore & imitatione Cicero ſic in ſecundo libro de diuinatione, cùm ſuos de philoſophia
„ libros enumerat, Atque iis libris annumerãdi ſunt ſex de republica,
„ quos tunc ſcripſimus, quũ gubernacula reipublicæ tenebamus, ma-
„ gnus locus, philoſophię proprius, à Platone, Ariſtotele, Theophra-
„ ſto, totáque Peripateticorũ familia tractatus vberrimé. Quę diſpu-
tatio in quorũ hominũ perſonam inſtituta, & quomodo aliter initio
„ diſtributa fuerit, idem perſcribit epiſtolarũ ad fratrem lib. 3, Quod
„ quæris quid de iſtis libris egerim, quos, cùm eſſem in Cumano, ſcri-
„ bere inſtitui, non ceſſaui, neque ceſſo, ſed ſæpe iam ſcribendi totum
„ conſilium rationemque mutaui. Nam iam duobus feci libris, in qui-
„ bus nouendialibus iis feriis, quę fuerũt Tuditano & Aquilio c o s s.
„ ſermo eſt à me inſtitutus Africani paulò ante mortem & Lælii Phili,
„ Manliique Tuberonis & Lælii generorum Fannii & Sceuolæ. Sermo autem in nouem & dies, & libros diſtributus de optimo ſtatu

ciuitatis, & de optimo ciue ſanè texebatur opus luculenter, hominúmque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Ii libri cùm in Tuſculano mihi legerentur, audiente Saluſtio, admonitus ſum ab illo multò maiore authoritate illis de rebus dici poſſe, ſi ipſe loquerer de republica, præſertim cùm eſſem non Heraclides ponticus, ſed cõſularis, & is qui in maximis verſatus in republica rebus eſſem, quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea viſu mirifica eſſe: Oratorũ ſermonem in illis noſtris libris, quid eſſet de ratione dicendi, bellè à me remouiſſe, ad eos tamen retuliſſe, quos ipſe vidiſſem. Ariſtotelem denique, quum de repub. & præſtante viro ſcribat, ipſum loqui, commouit me, & eò magis, quòd maximos motus noſtræ ciuitatis attingere non poteram, quòd erant inferiores, quàm illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipſum tum eram ſecutus, ne in noſtra tempora incurrens, offenderem quempiam: nunc & id vitabo, & loquar ipſe tecum, & tamen illa quæ inſtitueram, ad te, ſi Romam venerim, mittam. Puto enim te æſtimaturum à me libros illos non ſine aliquo meo ſtomacho eſſe relictos. Ex iis Ciceronis verbis intelligi poteſt, aliam primùm partitionem fuiſſe, quàm quæ poſtea fuit, & cogitatum eſſe de mutandis perſonis, quod tamen effectum non eſt: nam de libris iiſdem editis in lucem prolatiſque, cùm Atticus quereretur Varronem in aliquem locum diſputationis non veniſſe, ad eum lib. 4. ita ſcribitur: Nunc pergam ad cætera: Varro, de quo ad me ſcribis, inducetur in aliquem locum, ſi modò erit locus: ſed noſti genus dialogorum meorum, vt in Oratoriis, quos tu in cælum fers, non mentio potuit fieri cuiuſquam ab iis, qui diſputant, niſi eius, qui illis notus aut auditus eſſet. Hanc ego de republica, quam inſtitui, diſputationem, in Africani perſonam & Phili, & Lælii, & Manilii contuli: adiunxi adoleſcentes Q. Tuberonem, P. Rutilium, duos Lælii generos, Sceuolam & Fannium. Itaque cogitabã, quoniã in ſingulis libris vtor procœmiis, vt Ariſtoteles in his, quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficeret, vt non ſine cauſſa iſtum appellarem. id quod intelligo tibi placere, vtinam modò conata efficere poſſim: Rem enim (quod te non fugit) magnam complexus ſum & grauem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo: atque hæc de vario perſonarum conſilio. De operis autem vniuerſi argumento ſignificationes quędam ſunt non obſcuræ tum in Ciceronis, tum in Auguſt. libris: nam definita reſpublica prima diſputatione tum in genera deinceps, partéſque diſtri-

buta,& omnes excellentis in repub.viri artes erant tandem explicatæ. Primis ſiquidem libris definitiones & partitiones illas adhibitas iam locus hic Auguſt.demõſtrabit cap.21.lib.2.de ciuitate Dei. Sed ſi contemnitur qui Roma.remp. peſſimam & flagitioſiſſimam dixit (de Saluſtio pauló antè mentio fuerat) nec curant iſti quãta morum peſſimorum ac flagitioſorum labe ac dedecore cõpleatur, ſed tantummodo vt cõſiſtat & maneat: audiant enim non vt Saluſtius narrat, peſſimam ac flagitioſiſſimã factam, ſed ſicut Cicero diſputat iam tunc prorſus periiſſe, & nullam omnino remanſiſſe rempub. Inducit enim Scipionem eum ipſum qui Carthaginem extinxerat, de repub. diſputantem: quando præſentiebatur ea corruptione, quam deſcribit Saluſtius, iamiámque peritura, eó quippe tempore diſputabatur, quo iam vnus Gracchorum occiſus fuit, à quo ſcribit ſeditiones graues cœpiſſe Saluſtius. Nam mortis eius fit in iiſdem libris commemoratio. Cùm autem Scipio in ſecundi libri fine dixiſſet: Vt in fidibus ac tibiis atque cantu ipſo ac vocibus concentus eſt quidam tenendus ex diſtinctis ſonis, quem immutatum ac diſcrepantem aures eruditæ ferre non poſſunt, iſque concentus ex diſſimillimarum vocum moderatione concors tamen efficitur & cõgruens: ſic ex ſummis & mediis & infimis interiectis ordinibus vt ſonis, moderata ratione ciuitatem cõſenſu diſſimillimorum concinere: & quæ harmonia à muſicis dicitur in cantu, eam eſſe in ciuitate concordiam, arctiſſimum atque optimum omni in repub. vinculum incolumitatis, eamq́ue ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poſſe. Ac deinde cùm aliquantó latius & vberius diſſeruiſſet, quantum prodeſſet iuſtitia ciuitati, quantúmque obeſſet, ſi abfuiſſet: ſuſcepit deinde Philus vnus eorum qui diſputationi aderant, & popoſcit vt hæc ipſa quæſtio diligentius tractaretur, ac de iuſtitia plura dicerentur, propter illud, quod iam vulgó ferebatur, rempub. regi ſine iniuria non poſſe. Hanc proinde quæſtionem diſcutiendam & enodandam eſſe aſſenſus eſt Scipio: reſponditq́ue nihil eſſe, quod adhuc de republica putaret dictum, & quo poſſent longius progredi, niſi eſſet confirmatum, non modó falſum eſſe illud, ſine iniuria regi non poſſe: ſed hoc veriſſimum eſſe, ſine ſumma iuſtitia rempublicam regi non poſſe. Cuius quæſtionis explicatio, cùm in diem conſequentem dilata eſſet in tertio libro, magna conflictatione res acta eſt. Suſcepit enim Philus ipſe diſputationẽ eorum, qui ſentirent ſine iniuſtitia regi nõ poſſe rempub. purgans ſe præcipuè, ne hoc ipſe ſentire crede-

retur. Egitque ſedulò pro iniuſtitia cōtra iuſtitiam, vt hanc eſſe vtilem reipub. illam verò inutilem veriſimilibus rationibus & exemplis velut conaretur oſtendere. Tum Lælius rogantibus omnibus, iuſtitiam defendere aggreſſus, aſſeruit quantum potuit, nihil tam inimicum, quàm iniuſtitiam ciuitati, nec omnino, niſi magna iuſtitia geri aut ſtare poſſe rempublicam. Qua quæſtione quantum ſatis viſum eſt pertractata, Scipio ad intermiſſa reuertitur, recolitque ſuam atque commendat breuem reipub. definitionem, qua dixerat eam eſſe rem populi. Populum autem non omnem cœtum multitudinis, ſed cœtum iuris conſenſu & vtilitatis communione ſociatum eſſe determinat. Docet deinde quanta ſit in diſputando definitionis vtilitas: atque ex illis ſuis definitionibus colligit tunc eſſe rempub. id eſt, rem populi, cùm bene ac iuſtè geritur, ſiue ab vno rege, ſiue à paucis optimatibus, ſiue ab vniuerſo populo. Cùm verò iniuſtus eſt rex, quem tyrannum more Græco appellauit, aut iniuſti optimates, quorum conſenſum dixit eſſe factionem: aut iniuſtus ipſe populus, cui nomen vſitatum non reperit, niſi vt etiam ipſum tyrannum vocaret, non iam vitioſam, ſicut pridie fuerat diſputatum, ſed ſicut ratio ex illis definitionibus connexa docuiſſet, omnino nullam eſſe rempub. quoniam non eſſet res populi, cùm tyrannus eam factione capeſſeret: nec ipſe populus iam populus eſſet, ſi eſſet iniuſtus, quoniam non eſſet multitudo iuris conſenſu & vtilitatis communione ſociata, ſicut populus fuerat definitus. Hæc Auguſt. apud quem libro eiuſdē operis 19.cap.21. Locus alter eſt eadem de re, ſic autem habet: Quapropter nunc eſt locus, vt quàm potero breuiter ac dilucidè expediam, quod in ſecundo huius operis libro me demonſtraturum eſſe promiſi. Secundū definitiones, quibus apud Ciceronem vtitur Scipio in libris de repub. nunquam remp. fuiſſe Romanam. Breuiter enim remp. definit eſſe rem populi, quæ definitio ſi vera eſt, nunquam fuit reſpublica Romana: quia nunquam fuit res populi: quam definitionem voluit eſſe reipub. Populum enim eſſe definiuit cœtum multitudinis iuris conſenſu, & vtilitatis cōmunione eſſe ſociatum. Quid autem dicat iuris conſenſum, diſputando explicat: per hoc oſtendens geri ſine iuſtitia non poſſe rempub. Vbi ergo iuſtitia vera non eſt, nec ius poteſt eſſe. Quod enim iuſtè fit, profectò iure fit: quod autem fit iniuſtè, nec iure fieri poteſt. Non enim iura dicenda ſunt, vel putanda iniqua hominum conſtituta, cùm illud etiam ipſi ius eſſe dicant, quod de iuſtitiæ fonte manaue-

rit: falſumque eſſe, quod à quibuſdam non rectè ſentientibus dici ſolet, id eſſe ius, quod ei, qui plus poteſt, vtile eſt. Quocirca vbi non eſt vera iuſtitia, iuris conſenſu ſociatus cœtus hominum non poteſt eſſe, & ideo nec populus: iuxta illam Scipionis vel Ciceronis definitionem. Et ſi non populus, nec res populi: ſed qualiſcunque multitudinis, quæ populi nomine digna nõ eſt: ac per hoc ſi reſpub. res populi eſt, & populus non eſt, qui conſenſu non ſociatus eſt iuris. Non eſt autem ius, vbi nulla iuſtitia eſt: proculdubio colligitur, vbi iuſtitia non eſt, non eſſe rempub. iuſtitia porrò ea virtus eſt, quæ ſua cuique diſtribuit. Quæ igitur iuſtitia eſt hominis, quæ ipſum hominem Deo vero tollit, & immundis dæmonibus ſubdit? hóccine eſt ſua cuique diſtribuere? An qui fundum aufert eius, à quo emptus eſt, & tradit ei, qui nihil in eo habet iuris, iniuſtus eſt, & qui ſeipſum aufert dominanti Deo, à quo factus eſt, & malignis ſeruit ſpiritibus, iuſtus eſt? Diſputatur certè acerrimè atque fortiſſimè in eiſdem ipſis de repub. libris aduerſus iniuſtitiam pro iuſtitia. Et quoniam cùm prius ageretur pro iniuſtitiæ partibus, contra iuſtitiam, & diceretur niſi per iniuſtitiam rempublicam ſtare, augeríque non poſſe, hoc veluti validiſſimum poſitum erat, iniuſtum eſſe, vt homines hominibus dominantibus ſeruiant: quam tamen iniuſtitiam niſi ſequatur imperioſa ciuitas, cuius eſt magna reſpub. non eam poſſe prouinciis imperare. Reſponſum eſt à parte iuſtitiæ, ideo iuſtum eſſe, quòd talibus hominibus ſit vtilis ſeruitus, & pro vtilitate eorum fieri, cùm rectè fit, id eſt, cùm improbis aufertur iniuriarum licentia, & domiti ſe melius habebunt, quia indomiti deterius ſe habuerunt. Subditumque eſt, vt iſta ratio firmaretur: veluti à natura ſumptum nobile exemplum atque dictum eſt: Cur igitur Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, cæteríſque vitioſis animi partibus? Planè hoc exemplo ſatis edoctum eſt, quibuſdam eſſe vtilem ſeruitutem: & Deo quidem vt ſeruiatur, vtile eſſe omnibus. Seruiens autem Deo animus, rectè imperat corpori, ínque ipſo animo ratio Domino Deo ſubdita, rectè imperat libidini vitiiſque cæteris. Quapropter vbi homo Deo non ſeruit, quid in eo putandum eſt eſſe iuſtitiæ? quandoquidem Deo non ſeruiens, nullo modo poteſt iuſtè animus corpori, aut humana ratio vitiis imperare: Etſi in homine tali non eſt vlla iuſtitia, proculdubio nec in hominum cœtu, qui ex hominibus talibus conſtat. Non eſt hic ergo iuris ille conſenſus, qui hominum multitudinem populũ facit, cuius res dicitur eſſe reſpub.

Nam de vtilitate quid dicam ? cuius etiam cõmunione ſociatus cœ-tus hominũ, ſicut ſe habet iſta definitio, populus nũcupatur. Quanuis enim ſi diligenter attendas, nec vtilitas ſit vlla viuentium, qui viuunt impiè: ſicut viuit omnis, qui nõ ſeruit Deo, ſeruitque dæmonibus, tantò magis impiis, quantò magis ſibi cùm ſint immũdiſſimi ſpiritus, tanquam diis ſacrificari volunt. Tamen quod de iuris conſenſu diximus, ſatis eſſe arbitror, vnde appareat per hanc definitionem nõ eſſe populum, cuius reſpub. eſſe dicatur, in quo iuſtitia non eſt. Si enim dicunt non ſpiritibus immundis, ſed diis bonis atque ſanctis in ſua repub. ſeruiſſe Romanos, nunquid eadem toties repetenda ſunt, quæ iam ſatis, imò vltrà quàm ſatis eſt, diximus? Quis enim ad hunc locũ per ſuperiores huius operis libros peruenit, qui dubitare adhuc poſſit malis & impuris dæmonibus ſeruiſſe Romanos, niſi vel nimium ſtolidus, vel impudentiſſimè contentioſus? Sed vt taceam quales ſunt, quos ſacrificiis colebant, in lege veri Dei ſcriptum eſt, Sacrificans diis eradicabitur, niſi Deo tantùm. Nec bonis igitur, nec malis diis ſacrificari voluit, qui hoc cum tanta commi-natione præcepit. hæc Auguſtinus. Hinc intelligimus non ſolùm definitas rationes, ſed de Dialectica diſſerendi vtilitate admonita perutilia fuiſſe: tum diuiſionem generum coniunctam magnum & clarum lumen attuliſſe, qualis Platonis ferè diſputatio eſt primo ſecundóque libro de repub. definientis iuſtitiam, eámque tum acriter accuſantis, tum fortiter ſtudioſeque defendentis. Quarto autem Ciceronis libro, vt Platonis 2.3.& 10. deſcriptionem quandam ciuium eſſe factam percipimus ex alio eiuſdem Auguſtini loco lib. 2. cap. 9. eiuſdem operis. Quid autem hinc ſenſerint Romani veteres, Cicero teſtatur in libris, quos de repub. ſcripſit, vbi Scipio diſputans ait: Nunquam comœdiæ, niſi conſuetudo vitæ pateretur, probare ſua theatris flagitia potuiſſent. Et Græci quidẽ antiquiores vitioſæ ſuæ opinionis quandam conuenientiam ſeruauerunt, apud quos fuit etiam lege conceſſum, vt quod vellet comœdia nominatim, vel de quo vellet, diceret. Itaque ſicut in eiſdem libris loquitur Africanus, quem illa non attigit, vel potius quem non vexauit, cui pepercit? Eſto, homines populares improbos in repub. ſeditioſos, Cleonem, Cleophontem, Hyperbolum læſit. Patiamur, inquit: etſi huiuſmodi ciues à cenſore melius eſt, quàm à poeta notari, ſed Periclem cùm iam ſuæ ciuitati maxima authoritate plurimos annos domi & belli præfuiſſet, violari verſibus, & eos agi in ſcena, non plus decuit,

quàm ſi Plautus, inquit, noſter voluiſſet, aut Næuius Publio, & Cneo Scipioni, aut Cecilius Marco Catoni maledicere. Deinde paulò póſt: Noſtræ, inquit, contra duodecim tabulæ, cùm per paucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt; ſi quis actitauiſſet, ſiue carmen condidiſſet, quod infamiam faceret, flagitiúmve alteri precaretur. Iudiciis enim ac magiſtratuum diſceptationibus legitimis propoſitam vitam, non poetarum ingeniis habere debemus, nec probrum audire, niſi ea lege vt reſpondere liceat, & iudicio defendere. Hæc ex Ciceronis quarto de repub. lib. ad verbum excerpenda arbitratus ſum, nonnullis propter faciliorem intellectum vel prętermiſſis, vel paululum commutatis: multum enim ad rem pertinent, quam molior explicare, ſi potero. Dicit deinde alia, & ſic concludit hunc locum, vt oſtendat veteribus diſplicuiſſe Romanis, vel laudari quenquam in ſcena viuum hominem, vel vituperari. Sed, vt dixi, hoc Græci quanquã inuerecundius, tamen conuenientius licere voluerũt, cùm viderent diis ſuis accepta & grata eſſe opprobria non tantùm hominũ, verùm & ipſorum deorum in ſcenicis fabulis: ſiue à poetis eſſent illa conficta, ſiue flagitia eorum vera cõmemorarentur & agerentur in theatris, atque ab eorum cultoribus vtinam ſolo riſu ac non etiam imitatione digna viderentur. Nimis enim ſuperbum fuit famæ parcere principum ciuitatis & ciuium, vbi ſuæ famæ parci numina noluerunt. Nam quod affertur pro defenſione, non illa vera in deos dici, ſed falſa atque conficta: id ipſum eſt ſceleſtius, ſi pietatem conſulas religionis: ſi autem malitiam dæmonum cogites, quid aſtutius ad decipiendum atque callidius? Cùm enim probrum iacitur in principem patriæ bonum, atque vtilem, nónne tantò eſt indignius, quantò à veritate remotius, & à vita illius alienius? Quæ igitur ſupplicia ſufficiunt, cùm Deo fit iſta tam nefaria, tam inſignis iniuria? Hæc Auguſtinus. Quibus ex verbis coniicimus factam eſſe quarto lib. quandam deſcriptionem ciuium, & de poetis præſertim ſermonem eum tractatum, quem videmus à Platone diſputari 10. lib. Quinto autẽ libro, ſi procemii argumentũ ſequemur, collatio quędã rerum publicarum fuit, vt apud Platonem eſt 8. & 9. de repub. in quo requirebatur vbinam eſſet ea vera reſp. quã Cicero per Scipionẽ conſtituiſſet: procemiũ hoc eſt apud Aug. lib. 2. ca. 21. in cõtinua reprehenſione. Quando ergo reſpub Romana talis erat, qualẽ illam deſcripſit Saluſtius? non iam pęſſima ac flagitioſiſſima, ſicut ipſe ait, ſed omnino nulla

erat, ſecundum iſtam rationem, quã diſputatio de repub. inter magnos eius tum principes habita patefecit. Sicut etiam ipſe Tullius non Scipionis, nec cuiuſquam alterius, ſed ſuo ſermone loquens, in principio quinti libri demonſtrauit, cõmemorato prius Ennii poetę verſu, quo dixerat,

Moribus antiquis res ſtat Romana viríſque.

Quem quidem ille verſum, inquit, vel breuitate, vel veritate tanquã ex oraculo mihi quodam eſſe effatus videtur. Nam neque viri, niſi ita morata ciuitas fuiſſet: neque mores, niſi hi viri præfuiſſent, aut fundare, aut tam diu tenere potuiſſent tantam, & tam iuſtè lateque imperantem rempub. Itaque ante noſtram memoriam, & mos ipſe patrius præſtantes viros adhibebat, & veterum morem ac maiorum inſtituta retinebant excellentes viri. Noſtra verò ætas, cùm remp. ſicut picturam accepiſſet egregiam, ſed euaneſcentem vetuſtate, non modò eam coloribus iiſdem, quibus fuerat, renouare neglexit, ſed ne id quidem curauit, vt formam ſaltem eius & extrema tanquam lineamenta ſeruaret. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem ſtare Romanam: quos ita obliuione obſoletos videmus, vt non modò non colantur, ſed etiam ignorentur? Nam de viris quid dicam? Mores enim ipſi interierunt, virorum penuria. Cuius tanti mali non modò reddenda ratio nobis, ſed etiam tanquam reis capitis quodammodo dicenda cauſa eſt. Noſtris enim vitiis non caſu aliquo rempub. verbo retinemus, reipſa verò iam pridem amiſimus. Hæc Cicero fatebatur longè quidem poſt mortem Africani, quem in ſuis libris fecit de repub. diſputare, adhuc tamen ante aduentum Chriſti. Quæ ſi diffamata & præualeſcente religione Chriſtiana ſentirentur atque dicerentur, quis non iſtorum ea Chriſtianis imputanda eſſe cenſeret? Quamobrem cur non curarunt dii eorum, ne tunc periret, atque amitteretur illa reſpub. quam Cicero longè antè, quàm Chriſtus in cruce veniſſet, tam lugubriter deplorat amiſſam? Viderint laudatores eius, etiam illis antiquis viris, & moribus qualis fuerit, vtrum in ea viguerit vera iuſtitia: an fortè nec tunc fuerit viua moribus, ſed picta coloribus. Quod & ipſe Cicero neſciens cùm eam pręferret, expreſſit, ſed aliàs, ſi Deus voluerit, hęc videbimus. Enitar enim ſuo loco, vt oſtendam ſecundum definitiones ipſius Ciceronis, quibus quid ſit reſpub. & quid ſit populus, loquente Scipione breuiter poſuit atteſtantibus etiam multis, ſiue ipſius, ſiue eorũ, quos loqui fecit in eadem diſputatione, ſententiis,

nunquam illam fuiſſe rempub. quia nunquam in ea fuit vera iuſtitia. Secundum probabiliores autẽ definitiones & pro ſuo modo quædã reſpub. fuit: & melius ab antiquioribus Romanis, quàm à poſterioribus adminiſtrata eſt: vera autem iuſtitia non eſt, niſi in ea repub. cuius cõditor rectórque Chriſtus eſt: ſi & ipſam rempub. placet dicere, quoniam eam rem populi eſſe negare non poſſumus. Si autem hoc nomen, quod aliter alibi vulgatum eſt, ab vſu noſtræ locutionis eſt fortè remotius, in ea certè ciuitate eſt vera iuſtitia, de qua ſcriptura ſancta dicit: Glorioſa de te dicta ſunt, ciuitas Dei. Hactenus locutus Auguſtinus argumentum quoddã libri 5. nobis aperuit. Locus eſt Ciceronis in epiſtolis ad Atticũ ex [illegible] libro ſumptus, vbi aliquid ſimiliter oſtenditur: Quòd me magno animi motu perturbatum putas, ſum equidem: ſed non tam magno, quàm tibi fortaſſe videor. Leuatur enim omnis cura, cùm aut conſiſtit conſilium, aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet: illud tamen totos dies: ſed vereor ne nihil cùm proficiam, etiam dedecori ſim. In ſtudiis ac literis noſtris cõſumo omne tempus, conſiderans quanta vis ſit illius viri, quem noſtris libris ſatis diligenter (vt tibi quidem videmur) expreſſimus. Tenéſne igitur moderatorem illum reipub. quo referre volumus omnia? nam ſic quinto, vt opinor, in libro loquitur Scipio. Vt enim gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori victoria: ſic huic moderatori reipub. beata ciuiũ vita propoſita eſt, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. Huius enim operis maximi inter homines, atque optimi illum eſſe effectorem volo. Ac de quinto libro hæc habuimus. Sexto autem libro princeps reipub. erat informatus, & ſuis legitimis moribus ornatus, quod ex libro ad Atticum ſeptimo perſpicitur, vbi ſcriptum eſt: Quòd ſi iſta nobis cogitatio de triumpho iniecta non eſſet, quam tu quoque approbas, ne tu haud multum requireres illum virum, qui in ſexto libro informatus eſt. quid enim tibi faciam, qui libros illos deuoraſti? Hanc principis inſtitutionem copioſius Plato tractauit 3.4.5.6.7. libris de repub. verùm Ciceroni propoſitum id non fuerat, vt Platonis veſtigia perpetuò ſequeretur: multa ſiquidem ex Ariſtotele, Theophraſto, cæteríſque philoſophis tranſtulerat, multa addiderat de Romana republica, multò plura ſuo ingenio iudicióque pepererat, quemadmodum ex reliquis, quæ in ſomnio ſunt, intelligi poterit. Qualis autem diſputatio iſta, quámque probata fuerit, ſexto lib. ad Atticum ſic ſcriptum eſt:

Heus mihi meam famam commendaſti, quæ epiſtola tua eſt, in qua mentionem non facias? Itaque iraſcatur, qui volet, patiar, τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, præſertim cùm ſex libris tanquam prædibus meipſum obſtrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo, è quibus vnum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flauio Annii filio: ille verò ante decemuiros non fuit, quippe qui Ædilis curulis fuerit, qui magiſtratus multis annis poſt decemuiros inſtitutus eſt, quid ergo profuit quod protulit faſtos? Occultatam putant quodam tempore iſtam tabulam, vt dies agendi paterent paucis. Nec verò pauci ſunt authores, Cn. Flauium ſcribam faſtos protuliſſe, actionéſque compoſuiſſe, nec me hoc, vel potius Africanum (is enim loquitur) commentum putes, οὐκ ἐλάσθης. Produxi locum pauló longius, vt admonitiunculam de hiſtoriæ dubitatione, non alienam hac cõmentatione adiungerem. Atque hæc pauca ex ſex libris Ciceronis de repub. (quæ memoria tenui) propterea exiſtimaui proponenda, antequam ad Somnii explicationem perueniſſem, vnde ſuſpicari ſaltem aliquid de optatiſſimo opere poſſemus. Ad Somnium igitur venio. In extremo 6. de repub. libro cùm iam perorandi tempus eſſet, queſtus eſt Lælius Naſicæ ſtatuas nullas in interfecti tyranni (Tiberiũ enim labefactantem ſtatum reipub. necauerat) remunerationem locatas, qua motus (vt apud Macrobium eſt) conqueſtione Scipio: Quanquam, inquit, ſapientibus cõſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſſimum virtutis eſt præmium, tamen illa diuina virtus, nõ ſtatuas plumbo inhærentes, nec triumphos areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora quædam & viridiora præmiorum genera deſiderat: quæ tamen iſta ſunt? inquit Lælius. tum Scipio: Patimini me, inquit, quoniã iam tertium diem feriati ſumus, & cætera proſequi. Hinc ſumpta occaſio cohortationis ad colendam iuſtitiam conſeruandúmque (qui deſcriptus fuerat) optimæ ciuitatis ſtatum, propoſitis æternis in cælo præmiis: quod quo maiore cũ authoritate fieret, Cicero fingit Africano minori, in cuius perſona oratio iſta conſtituitur à patris Pauli & aui Africani beatis animis in cælo ipſo narrari. Genus enim hoc ſermonum (vt eſt in Lælio) poſitum in hominum veterum authoritate & eorum illuſtrium, plus neſcio quomodo videtur habere grauitatis. Hinc legum latores leges ſuas ad authorem aliquem Deũ retulerunt, Zoroaſtes ad Oromaſin, Trimegiſtus ad Mercuriũ, Minos ad Iouem, Charondas ad Saturnum, Lycurgus ad Apollinem, Solon ad Mineruam. quo in genere cùm Platonem ab Epicureis re-

prehenſum Cicero meminiſſet, vt ex Macrobio perſpicimus, dixiſſetque ſe minimè vereri, ne id ſibi contingeret, Platonis conſilium de perſuaſione iuſtitiæ diuinę ſequutus eſt, fingendi genus eſt aſpernatus. Plato enim 10. de repub. libro, mortuum quendam militem ſuſcitauit, qui gaudia piorum & iuſtorum in cælo, impiorum & iniuſtorum apud inferos ſupplicia memoraret. Hanc fictionem Colothes Epicureus ſcripta oratione coarguit (vt Macrobius author eſt) aitque à philoſopho fabulam non oportuiſſe confingi, quoniam nullum fingendi genus, veri profeſſoribus conueniret. Etenim (ait) ſi rerum cæleſtium notionem, ſi habitum nos animarum docere voluiſti, cur non ſimplici & abſoluta hoc inſinuatione curatum eſt, ſed quæſita perſona caſúſque excogitata nouitas & compoſita aduocati ſcena figmenti ipſam quærendi veri ianuam mendacio pollueret? Platonicam itaque fabulam, ſic ab Epicureo illo Colothe reprehenſam: tametſi Cicero non improbaret, ſed calumniatorem imperitum Colothem iudicaret, ſequi tamen noluit: verùm aliam figmenti rationem iniit, exiſtimauit, opinor, & aptius ad dignitatem, & ad probabilitatem elegantius inducere in hunc ſermonem virum in republica ſumma cum laude diutiſſimè verſatum, & iis de rebus ſomniantem, quæ notæ illuſtréſque eſſent, quàm militem contra omnes naturæ leges reuiuiſcentem, & poetarum more fabulas narrantem, comminiſci: ſed de perſonis ficti militis & veri imperatoris ſatis. Ad rem tandem veniamus, in qua, vt imperatores facere ſolent, cùm milites inſtruxerunt ad pugnam, quò reddant eos alacriores ad dimicandum, præmia futuræ fortunę amplificant, pręſentémque extenuant: ita Ciceronianus hic Scipio, cùm ciues ſuos ad iuſtitiam inſtituiſſet, quò magis eius amore incenderet, pulcherrimam iucundiſſimámque cæli poſſeſſionem, in remunerationem oſtentat, terrarum habitationem raram & anguſtam, & breuem ac caducam deſpicit: quóque ſpe firmiore propoſitis tantis præmiis boni ciues excitentur, animos immortales eſſe docet, & illic æuum cum diis ſempiternum acturos. Quod priuſquam efficiat, comparat ſe ex naturalibus cauſſis ad futurum ſomnium, ne quid indecorè tantus princeps videlicet ageret: honeſtiſſimi autem ſermones de repub. deque reipub. principibus cauſſæ illæ ſomnii fuerunt. Atque iam Scipionem ipſum in ſomnio loquentem audiamus.

CVM in Africam veniſſem A. Manlio conſule ductus ad quartam legionem, vt ſcitis, tribunus militũ, nihil mihi potius fuit, quàm vt Maſiniſſam conuenirem, regem familiæ noſtræ iuſtis de cauſsis amiciſsimum.

Africa, mundi tertia pars eſt ad meridiem mediterraneo mari ab Europa diuiſa. Scipio in tribunatu (ait Plinius) cohortes octo obſidione vallatas, conſilio & virtute ſeruauit, à quibus corona obſidionali donatus eſt. quod & Liuius lib. 49. paulò fuſius, vbi Catonis illud de Scipione memorat, qui, cùm egregia Scipionis facinora memorarentur, dixit Scipionẽ vnum animi vigore, cæteros vmbra pugnare. Maſiniſſa, rex Maſſeſulorũ in Numidia, vt Liuius lib. 10. decad. 3. iuſtis de cauſsis Scipionũ familiæ, in quam adoptatus fuerat Publius Paulus, qui poſtea fuit alter Africanus filius AEmilij, qui Perſem vicerat (vt Plutarchus in Pauli vita) amiciſsimus erat, Africanus enim maior, pulſum regno reſtituit, & maxima de Syphacis regno acceſsione locupletauit.

Ad quem vt veni, complexus me ſenex, collachrymauit, aliquantóque pòſt ſuſpexit in cælum, & grates, inquit, tibi ago ſumme Sol, vobíſque reliqui cælites, quòd antequam ex hac vita migro, conſpicio in meo regno, & his tectís P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine recreor. Ita nunquam ex animo meo diſcedit illius optimi, atque inuictiſsimi viri memoria.

Aduentantem Scipionem Maſiniſſa, ſingulari animi lætitia excipit, nec præ gaudio loqui poteſt: paulò tamen pòſt cùm ſe collegiſſet, ad ſeq; rediiſſet, gratias diis habet immortalibus, gratulatione videlicet humanas gratias ſuperante. Atque hîc imprimis obſeruandũ arbitror, quanta dignitate regi ſeni facta ſit hæc oratio, quàm paucis verbis, quàm grauem, altámque ſententiam complexis. In verbis poeticum illud (grates) nónne cuiuſdam grauitatis & authoritatis pondus habet? Sic Virgilianus AEneas, vt nunc rex iſte ſenex,

-Grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtra.

Solem, reliquáſque ſtellas, deos appellat, nec enim tota illa rudis antiqui-

tas pro diis habuit, niſi id, à quo homines adiuuarentur, Deus eſt mortali, inquit Plinius lib. 2. ca. 7. iuuare mortalem, & hac ad æternam gloriã via. Ac ne ipſi quidem philoſophi, cùm multa quæſierint, aliud ferè in deorũ numerum retulerunt, quàm mundũ & ſtellas, vt ex ſingulorum ſententiis Cicero in dialogis de natura deorum docuit. Summum verò ſolem primum affatur, qui paulò pòſt dux & princeps, & moderator reliquorum luminum appellatur: tam verò gratũ eſſe Scipionem ipſum præſentem quid mirum? cùm nomen ipſum Scipionum per ſe ſit gratiſſimũ, ob ſempiternam Africani viri & domeſticis, & bellicis laudibus clariſſimi memoriam.

Deinde ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra repub. percontatus eſt: multiſque verbis vltrò citróque habitis, ille nobis conſumptus eſt dies.

Atque hac prima ſalutatione facta, ſermones regibus & principibus congruentes deinde ſunt cõſecuti, quæ futuri ſomnij informatio eſt, an Maſiniſſa ſumma tranquillitate pacéque fruatur, viciſſim Scipionem Maſiniſſa de Romana repub. percontatur, qui ſint principes, quo animo rempub. gerant, an nulla domi ſeditio moueatur, quibuſcum populis Romani bella gerant, qui Romæ floreant, qui ſtatus prouinciarum, multiſque huiuſmodi ſermonibus honeſtis vltrò citróque habitis, ille conſumptus eſt dies.

Pòſt autem apparatu regio accepti, ſermonem in multam noctem produximus, cùm ſenex nihil niſi de Africano loqueretur, omniáque eius non ſolùm facta, ſed etiam dicta meminiſſet.

Cœna regio more exquiſitis ſcilicet epulis, omníque apparatu magnifico inſequuta, vnde & oratio alia ex alia inſerta magnam noctis partem conſumeret, cùm annis pluſquã 90. confectus ille ſenex: hanc enim ætatem tum illi fuiſſe Liuius author eſt lib. 48. præ amore nil niſi de Africano loqueretur, pugnas eius & victorias Liuij, Plutarchi, Plinij hiſtoriis celebratas narraret, quòd ad Ticinum, patrem liberaſſet, quòd deſperatas Canenſis cladis reliquias ad ſpem patriæ erexiſſet, quòd Carthaginẽ in Hiſpania primo die cepiſſet, quòd Aſdrubalem, Magonem, tandémque ipſum Annibalem viciſſet, Carthaginémque ſubegiſſet: neque ſolùm Africani facta, ſed etiam dicta memoriter recenſeret. Atque è multis illa fortaſſe, quemadmodum dicere ſolitus eſſet Scipio, nunquã ſe minus otioſum eſſe, quàm cùm otioſus eſſet: nec minus ſolum, quàm cùm ſolus eſſet: Item quòd cùm Linterni exula-

ret, vetarétque ne oſſa Romam referrentur, dixiſſet, Ingrata patria, ne tu oſſa quidem habebis mea.

Deinde vt cubitum diſceßimus, me & feſſum de via, & qui ad multam noctem vigilaſſem, arctior quàm ſolebat ſomnus complexus eſt.

Ergo harum collocutionum epulis animo ſaturato, Scipio dormitum conceſſit: defatigatúmque itineris labore, & multis vigiliis altior arctiórque ſomnus cõplexus eſt: illæ ſiquidem veri naturalíſque ſomni cauſſæ. Placet enim Galeno in ſymptomatωn cauſsis, ſomnum quietem eſſe, qua defatigatæ ſenſuum vires reficiuntur: rectéque idem Ouidius,

Somne, quies rerum, placidißime, ſomne deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui feſſa diurnis
Membra miniſteriis mulces, reparáſque labori.

Hic mihi (credo equidem ex hoc quod eramus locuti: fit enim ferè, vt cogitationes ſermonéſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpißime vigilans ſolebat cogitare & loqui) Africanus ſe oſtendit ea forma, quæ mihi ex imagine eius, quam ex ipſo notior erat. Quem vt agnoui, equidem cohorrui.

Cauſſæ adhuc & ſomni & ſomnij poſitæ ſunt: ſed ſomnij preßius explicantur, quales cogitationes & collocutiones vigilantiũ, talia dormientium ſomnia ſolent eſſe: ſomnia ſiquidẽ viſa ſunt, quæ in animis dormientium ſimulachris perceptarum rerum commouentur, vt Ariſtoteles ait in libello de ſomniis. Somniorum autem genera à Macrobio propoſita, deriſa ſunt à Iulio Cæſare Hipocratis interprete, quod ſine iudicio nõ ſomniorum genera, ſed ſomnia collecta ſint, oraculum, inſomnium, viſum, phantaſma, de quibus nil video quod nobis hoc loco dicendum ſit. Neque enim Cicero diuinationem nobis proponere voluit ex aliquo certo ſomnij genere, ſed fingere quod poßit & ſoleat frequenter accidere: hæc enim eſt dialogorum licentia, de qua ipſe Cicero ad Varronem, cùm de Academicis quæſtionibus loquitur, quibus in dialogis Varro loquebatur ea, quæ nunquã loquutus erat, Puto, inquit, fore, vt cùm legeris, mirêre, id nos loquutos eſſe inter nos, quod nunquam loquuti ſumus, ſed noſti morem dialogorum. Ad ſomnij cauſſas redeamus, quales de

Homero Græcorum poetarum principe ſcribit Ennius Latinorum poetarum quondam princeps: cùm enim Ennius Homeri verſus legeret, meditaretur, ediſceret, imitaretur, totúmque ſe ad illius imitationem componeret, ſomniauit ſe Homerum eſſe factum, animáque Homeri, iuxta Pythagoricū dogma, animatum. hinc illud Horatij in Epiſtolis:

Ennius & ſapiens, & fortis, & alter Homerus,
Vt critici dicunt, leuiter curare videtur,
Vt promiſſa cadant, & ſomnia Pythagorea.

Idem Perſius notauit:

Cor iubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe
Mæonides, quintus pauone ex Pythagoreo.

Locus autem Ennij, vbi ſomniū illud narrabatur, videtur illo hemiſtichio ſignificari, quod in Lucullo Ciceronis eſt, -Viſus Homerus adeſſe poeta.

Hæ cauſſæ ſomnij ſunt, de quibus Socrates apud Platonem 9. de repub. magnificè philoſophatur. Cicero locum iis verbis primo de Diuinatione trāſtulit, cùm ait, Vide quid Socrates in Platonis politia loquatur. Dicit enim, cùm dormientibus ea pars animi, quæ mentis & rationis eſt particeps, ſopita langueat, illa autem in qua feritas quædam ſit atque agreſtis immanitas, quum ſit immoderator tumefacta potu atque paſtu, exultare eam in ſomno, immoderatéque iactari. Itaque huic omnia viſa obiiciuntur à mente ac ratione vacua, vt aut cum matre corpus miſceri videatur, aut cum quouis alio homine vel Deo, ſæpe belua, atque etiam trucidare aliquem & impiè cruentari, multáque facere impurè ac tetrè cum temeritate atque impudentia. At qui ſalubri, moderato cultu atque victu quieti ſe tradiderit, ea parte animi, quæ mentis & cōſilij eſt agitata & erecta ſaturataq; bonarū cogitationum epulis, eáque parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia enecta, nec ſatietate affluenti: quorū vtrunque perſtringere aciem mentis ſolet, ſiue deeſt naturæ quidpiam, ſiue abundat atque affluit. Illa etiam tertia parte animi, in qua irarum exiſtit ardor, ſedata atque reſtincta, tum eueniet duabus animi temerariis partibus compreſſis, vt illa tertia pars rationis & mentis eluceat, & ſe vegetam ad ſomniandū acrémque præbeat: tum ei viſa quietis occurrent tranquilla atque veracia. Hæc verba ipſa Platonis expreſſi ait de ſe Cicero. Ergo Scipioni ſomnianti Africanus oſtendit ſe ea forma, quæ notior erat ex imagine, quæ more Romano cum maiorum imaginibus in atrio ſeruabatur, quàm ex ipſo: aut enim Æmilianus Africanum nunquā viderat, vt ex Chronologia Liuiana intelligi poteſt. aut admodum puer, vt ferè Plutarchus indicat, qui facit Æmilianū in pugna Macedonica cum patre Paulo dimicantē, quæ pugna 14. ſummū annis mortem præceſſerat Africani. de imaginibus autem cereis aut marmoreis in atrio poſitis illud eſt Iuuenalis:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt, atque vnica virtus.

Et Ciceronis illud in Piſonem: Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem. Hæ imagines honoris gratia portabãtur in funere principis: vt pro Milone Cicero, Tu P. Clodij cruentum cadauer eieciſti domo, tu in publicum eieciſti, tu ſpoliatum exequiis, imaginibus, pompa, laudatione, infœliciſſimis lignis ſemiuſtulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti. ſed hæc de imaginibus ſatis. Vnde notior Africanus eſſe potuit. Formam credi vult auguſtiorem quandam fuiſſe, qualem de Romulo Proculeius narrat, vt inſolita quadam ſpecie cohorruerit.

Ades, inquit, animo, & omitte timorem Scipio, & quæ dicam memoriæ trade, vidéſne illam vrbem, quæ parere populo Romano coacta per me, renouat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autẽ Carthaginem de excelſo & pleno ſtellarum illuſtri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis penè miles, hanc hoc biennio Conſul euertes: eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hæreditarium. Cùm autem Carthaginem deleueris, triumphum egeris, Cenſorq́ue fueris, & obieris legatus AEgyptum, Syriam, Aſiam, Græciam, deligêre iterum Conſul abſens, bellum maximum conficies, Numantiámque excindes. Sed cùm eris curru in Capitolium inuectus, offendes rempub. perturbatam conſiliis nepotis mei.

Proſopopœia eſt deinceps Africani loquentis, & Scipionis nomine omnes reipub. principes ad iuſtitiam cohortantis: cohortationis autem huius ſumma hoc ſyllogiſmo comprehenſa eſt. Qui rempub. conſeruauerint & auxerint, beati æuo ſempiterno fruentur. Omnes veri principes (vt hic Scipio) patriam tuentur & augent, beati igitur ſempiterno æuo fruentur. Ad aſſumptionem pertinet Scipionis vita, quæ velut ex oraculo futura narratur. Africanus ex lacteo circulo loquitur, qui eſt inter æthereas ſtellarũ flammas ſplen-

didiſsimus, propter confertam ſtellularum, vt Ariſtoteles & Ptolomeus aiunt, multitudinem: vnde γαλαξία à Græcis propter lactis ſimilitudinem nuncupatur: multa verò de hac regione cœli, & poetæ fabulantur, & docti philoſophantur. Poetæ enim aiunt Iunonij lactis effuſione lacteum illum candorem, alborémque ſplendentem extitiſſe: Philoſophi, vt Pythagorei, ſolaris quondam curſus exuſtione. Theophraſtus cõmiſſuram quandam, compagémque mundi cohærentium partium cenſuit eſſe. Diodorus credit non cõmiſſuram, ſed rimam quandam interſiſtentium hemiſpheriorum. Poſsidonius exiſtimat ſyderei caloris abundantiam: idcirco contra Zodiaci iter obliquatam, vt temperaret reliquas mundi partes, ad quas Zodiacus non pertingeret. Verùm Ariſtotelis, Ptolomeíque ſententia, verior eſt habita, ſtatuentium lacteum illum candorem cœli ex conferta ſtellularum multitudine effici. Carthaginem igitur Africanus à ſe victam, & priſtina bella (quæ duo præceſſerant, primum 22. annorum, ſecundũ 18) renouantem ex orbe lacteo, de quo poſtea rurſum duobus locis, Scipioni oſtendit: ad quam oppugnandam penè miles (ſi futuri honores ſpectentur, triumphus, Conſulatus, Cenſura, legatio ad externas nationes, alter iterum & conſulatus, & triumphus) venerat, quámque intra biennium conſul decem annis conſulari ætate minor, tamen ſolutus legibus, vt Liuius 50. lib. effectus euertet. Poſteaquam enim tres annos obſeſſa fuerat à ſuperioribus imperatoribus, Scipio ſex menſibus eam cepit, atque euertit, & Africanus cognominatus eſt: quod cognomen ab auo prius habuerat hæreditarium. Scipio auus primus è Romanis imperator nomine victæ à ſe gentis (ait Liuius lib. 10. tertiæ Decad.) eſt nobilitatus, exemplo deinde huius nequaquam victoria pares, inſignes imaginum titulos, claráque cognomina victoriæ fecere. Huic igitur hæreditariũ cognomen Africani, Triumphus de Carthagine deleta, & Aſdrubale fuit, vt Liuius lib. 51. Cenſura memorabile illud habuit de Mũmio inerte collega, de quo Æmilianus, in Senatu: Vtinam mihi collegam dediſſetis, aut non dediſſetis, vt Plinius ait. De legatione Plinius indicare aliquid videtur, cùm ait ad reges adeundos miſſum. Iuſtinus lib. 38. ait Africanum cum Spurio Mummio & L. Metello ad inſpicienda ſociorum regna veniſſe. Cicero in Lucullo rurſum meminit: Africani, inquit, hiſtoriæ loquuntur, in legatione illa nobili (quam ante cenſurã obiit) Panætium vnum omnino comitem fuiſſe: quanquam hoc loco deſcriptũ illum ordinem temporis, vates hic Africanus nõ ſequitur. Obiit, inquit Cicero in Lucullo, legationẽ ante cenſuram: at hic cõtrà, cùm dixiſſet, Cenſor fueris, addidit, tanquã poſtea futurũ, & obieris legatus Ægyptum, Syriã, &c. Sed hoc μνημονικὸν ἁμάρτημα doctis hominibus non inſolitum. Conſulatus alter 14. pòſt anno contigit, vt Liuius 56. In quo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

miror quid ſibi velit Liuius, cùm ſolutum legibus Africanum ait: Nil enim contra leges tum contigit annales, quæ vetabant intra decem annos eundem magiſtratum capere. Numantia, ait Florus lib. 2. cap. 18, Celtiberorum millibus quatuor, quadraginta Romanorum millium exercitum per annos quatuordecim, ſola non ſolùm ſuſtinuit, ſed pudendis fœderibus affecit: tandem Numantini fame coacti, ſe ſuáque omnia cæde atque incendio conſumpſerunt. Scipióque duntaxat de nomine vrbis triumphauit: hic triumphus eſt alter, quo more triumphantium, exercitus laureati clamore & lætitia, populi plauſu acceptus, per vrbem vectus eſt in Capitolium, vt Ioui gratiæ pro victoria haberentur.

Hic tu Africane oſtendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenij, conſilijque tui: ſed eius temporis ancipitem video quaſi fatorum viam: nam cùm ætas tua ſeptenos octies ſolis anfractus, reditúſque conuerterit, duóque ij numeri, quorum vterque plenus, alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te vnum, atque tuum nomen ſe tota conuertet ciuitas: te Senatus, te omnes boni, te ſocij, te Latini intuebuntur: tu eris vnus in quo nitatur ciuitatis ſalus: ac ne multa, dictator rempub. conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris.

Hic curſus honorũ (quos Africanus habuit) definitus eſt: ſeditione enim tribunitia paulò pòſt occubuit. Tiberius enim Gracchus Africani ſuperioris nepos (genitus ſiquidem ex Cornelia Africani filia) cùm legem Agrariam ferre perſeueraret, à Naſica cæſus eſt, & idcirco paulò antè hoc ſomnium tyrannus in ſexto de republica libro appellatus eſt qua de cæde quum rogaretur in concione Æmilianus, reſpondit Tiberium iure ſibi cæſum videri: hinc inuidia & cauſſa mortis. Cùm enim rogationes Agrarias oppugnaſſet, domúmque ſe fortis ac validus, vt Liuius lib. 59. recepiſſet, poſtridie mortuus in cubiculo repertus eſt: hinc auus Africanus nepoti triſtem exitum velut addubitans auguratur, ne (hac enim figura aut præteriri, aut ſubindicari tantummodo infortunati triſtéſque caſus ſolent) Æmilianus vehementius tanto periculo cõmoueretur, ancipitem viam dicit, & tamen quaſi fatorum, vbi ad Platonicum dogma alluſio quædam eſt. Plato enim 10. de

repub. fingit neceßitate (cui tres ſubſeruient filiæ, Lacheſis, Clotho, Atropos) mundum regi: definitur autem ætas Africani duobus numeris quinquageſimo ſexto anno: tot enim conficiunt octies ſeptenæ ſolis conuerſiones: annus ſiquidem perfecto ſolis atque abſoluto curſu conficitur. Eſt verò dictio hæc notanda (ſeptenos octies.) Cicero enim, quod vulgò Arithmetici bis duo, ter tria, ſepties octo dicunt, idem dicit per numerum illum diſtributionis, quem grammatici vocant, bis bina, vt 2. lib. de Natu. deorū, cùm de phyſicis Epicuri loquitur: quaſi bis bina quot eſſent, didiciſſet Epicurus, certè nō diceret, & hic ſepties octonos, non ſepties octo: quam ſermonis elegantiam ex Lazaro Bayſio viro ætatis noſtræ longè doctißimo didici, quod poſtea multis exemplis verißimum cognoui. Sic Liuius lib. 7. decad. 3, Ter nouenæ virgines Ennij carmen canebant. Quanuis poetæ ius ſuum plerunque teneant, & carminis gratia nonnunquam aliter loquantur. *Rectè igitur Virgilius,*

Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor. *Et,*

Aſpice bis ſenos lætantes agmine cygnos. *Et,*

Bis quinos ſilet ille dies. *Attamen idem contrà,*

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ. *Item Ouidius,*

Tempus ad hoc luſtris iam bis mihi quinque peractis.

Anfractus ſolis nominatur propter obliquitatem orbis zodiaci, per quem ſol modò ad Septentrionem inflectitur, modò relabitur ad meridiem: ſinuoſas enim & flexuoſas vias, anfractus appellamus, vt fluminū, vt littorū ſolent eſſe. Duo verò numeri, ſeptenarius & octonarius, alter altera de cauſſa pleni dicūtur à Pythagoreis, & Pythagoreos multis philoſophis ſequutis. Macrobius multa de ſeptenario ex partibus vnitate, & ſenario, binario, & quinario, ternario, & quaternario: quarū partium perfectionem omnē vult etiam ſeptenario contineri, tum multa genera colligit rerum ſeptenario cōprehenſarum, conceptionem hominis ſeptem horis, ſeptem diebus formationem, ſeptem menſibus partum, multáque alia per bis, ter, quater, quinquies, ſexies, ſepties, octies, decies ſeptena. Deinde ad ſimplices ſeptenarios reuertitur: nigra membra hominis dicit eſſe ſeptem, linguam, cor, pulmonem, iecur, lienem, & renes duos: item ſeptem cibi & ſpiritus membra, guttur, ſtomachum, aluum, veſicam, inteſtina principalia tria: ſeptem organa ſenſuum, linguam, oculos, nares, aures: ac pleraque eiuſmodi: addit & animam mundanam ab illo Deo Platonico ſeptenis numerorum limitibus eſſe cōpoſitam, & ſeptem planetas, & quater ſeptenis diebus curſum lunæ diſtingui, & bis ſeptenis Oceani motus: denique hunc numerum Palladi ſacrum, quia neque gignatur, niſi ab vno, vt Pallas à ſolo patre Ioue abſque mulieris ſemine. Similia quædam apud Cenſorinū de die natali recenſentur, quòd per omnem vitam ſeptimus

quiſque annus ſit criſimus & periculoſus, & climactericus vocetur, & alij aliis difficiliores à genethliacis obſeruati ſint. Hac igitur tam multiplici ſubductione exemplorũ credidit Macrobius aliquid ſacrum de hoc numero ſe docuiſſe, cùm pleraque tamen horum falſa ſint, vt cùm ait ter ſepteno menſe puerum loqui, & quater ſepteno ambulare, & quinquies ſepteno lac horreſcere, cùm ſæpe illa ante tempus hoc, & poſtea contingant, & illis exemplis quicquam ad huius numeri perfectionem cõtineri valde ſuperſtitioſum videatur exiſtimare: quin licet infinita alia ſeptenarij exẽpla colligere ſeptem montes Romæ, ſeptem oſtia Nili, ſeptem peccata mortalia, quæ dicũtur ſeptem dormientes in Gallia, & per cæteros numeros ſimilia licet exempla cõmemorare, quid tamen propterea? quæ vis huius numeri demonſtrabitur? A Galeno acerrimi iudicij medico video fabuloſa iſta Pythagoreorũ ſomnia meritò deriſa in Criticis libris: non enim ſi qua vis Lunæ motúſque aliarum cauſſarum tempore certo ad euentus deſtinatos progreditur, & tempus illud numero concludatur, ideo vis iſta non naturalium legitimarúmque cauſſarum eſt potius quàm numerorum: numerus ſiquidem vis animi eſt, qua confuſam multitudinem diſtinguimus, quáque magnas rationes & implicatas abſoluimus: & ſi quid certis numeris efficeretur, non numerus id, ſed homo perficeret: ſed ſi quid Deus ſeptenario numero definierit, vt ſabbathũ, vt libertatem ſeruorum, vt agrorum ceſſationem, ideo vis iſta numeri ſeptenarij fuit, non illius numerantis & ratiocinantis Dei. Ad octonariũ venio, quem Pythagorei iuſtitiæ numerum vocant, quia par ſit pariter par, & in partes particuláſque pares diuidatur, ſi ſimilitudo quæreretur ad explicandã perpetuam iuſtitiæ æquabilitatem, vt quemadmodum octonarius in quaternarios duos, ijq́ in binarios, tandem illi in vnitates, partes perpetuò pares diuidantur: ſic iuſtum virum in omni cauſſa parem, non in hanc aut illam partem magis propenſum eſſe oportere, eſſet hæc aliqua docendi non negligenda vtilitas: docere autem diuinitus in illo numero arcanum neſcio quod iuſtitiæ ſymbolum occultari, nullam interpretari cauſſam, quamobrem id ita fiat, Pythagoricum magis eſt, quàm philoſophicum. Pythagorei enim nullam ſententiæ ſuæ rationem reddebant, philoſopho autem turpe ſit ſine ratione loqui. Addit Macrobius aliam plenitudinis cauſſam in octonario, quia cubus ſit, & ſolidus: neque iſtud omnino quicquam plenitudinis nobis oſtendit: omnes ſiquidem numeri cubos ex ſeſe procreant, quare etiam plenos, nec ideo excellentiæ quicquam octonario dabitur. Galenus cùm ſeptenarium in morbis regem appellaſſet, quòd tanquam bonus princeps aut miſericordia ægrotas velut reos liberaret, aut magnam partem morbi, quaſi ſupplicij detraheret; ſenarium contrariis nominibus tyrannum vocauit, eiſque octonarium

perſimilem fecit, neque tamen hanc ipſam poteſtatem numeris attribuit, ſed cæleſtibus motibus, qui ſua virtute mutationes iſtas in corporibus efficiant. Audio verò perlibenter Euclidem de perfectis numeris differentem, & iis magnas vtilitates explicantem, at quarum nihil ſeptenario, nihil octonario poßit omnino conuenire: perfectus enim numerus definitur ab eo lib. 7. elementorum, qui partibus ſuis ſit æqualis, vt ſenarius æqualis eſt vnitati binario ternario, à quibus ſolis numeratur: ſeptenarius non eſt par vnitati, à qua ſola numeratur: octonarius non eſt par vnitati binario quaternario, à quibus ſolis numeratur: imò verò impares & ij numeri, ab Arithmeticis imperfecti vocantur. Quare iam licet per nos ſiue genethliaci à Chriſtianis ſæpe publicis decretis dãnati, ſiue Pythagorei à reliquis philoſophis frequẽter irriſi, cũ numerorũ fictis ſomniis valeant, & hæc ſatis de numerorũ plenitudine, quã Cicero de Pythagoreis & Platonicis huc trãſtulit. Quæ ſequũtur, ſolatia ſunt obiter indicata mortis, quæ futura tamen nõ ſunt: in eo ciuitatis ſalus nitetur, & velut humeris eius ſuſtentabitur, ſic enim niti dicimus: Ille (vides?) pura iuuenis qui nititur haſta: ait Virgilius 6. Æneid.

Perturbatis rebus dictator Æmilianus ſubueniet, ſi impias propinquorum manus effugerit: creditur ab vxore Cornelia ideo interemptus, quia Gracchorum erat ſoror. Romani, tametſi reges è repub. expulerant propter tyrannidem, in quam regia poteſtas facilè delabitur, tamen in ſummis patriæ periculis ad regiam authoritatem tanquam ſingularem extremorum malorum medicinam recurrebant. At ne quid obeſſet, ſex menſibus definiebant: ad hos igitur tam acerbos caſus Africanus dictator adhibebitur, ſi impias propinquorum manus effugerit.

Hìc cùm exclamaſſet Lælius, ingemuiſſéntque cæteri vehementius, leniter arridens Scipio: Quæſo, inquit, ne me è ſomno excitetis, & pax ſit rebus, audite cætera. Sed quò ſis Africane alacrior ad tutandam rempub. ſic habeto: Omnibus qui patriam conſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cælo ac definitum locum, vbi beati ſempiterno æuo fruantur. Nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quàm concilia, cætúſque hominum iure ſociati, quæ ciuitates appellantur.

Harum rectores & conſeruatores hinc profecti, huc reuertentur.

Lælius qui vna de republica in his libris diſputauerat, dolore perturbatus, exclamauit, & cæteri, Sceuola, Fannius, Tubero, Manlius, Philus vehementius de tanta indignitate atque acerbitate ingemuerunt. Eſt autem principi fortíque viro valde decorũ, quod ſequitur: pericula Scipionis à Scipione ipſo narrantur, quorum auditione cæteri qui adſunt, cõmouentur: ipſe verò, ad quem pertinent, immotus, imperterritus, cõſtánſque permanet, aut (quod de AEnea Virgilius,) -curíſque ingentibus æger

Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

AEmiliũ enim εἴρωνα *Cicero in Lucullo teſtis eſt fuiſſe, Libenter (ait de Socrate) vti ſolitus eſt ea diſsimulatione, quã Græci* εἰρωνείαν *vocant, quam ait etiam in Africano fuiſſe Fannius, idq́ propterea vitioſum in illo nõ putandũ, quod idem fuerit in Socrate. Quare AEmilianus ex illa diſsimulatione leniter arridet & feſtiuè iocatur, Ne me è ſomno excitetis, ſomniũ memineritis me, non hiſtoriam vobis narrare: pax ſit rebus; tacete, & audite cætera. Hinc propoſitio adhortationis vniuerſæ ſequitur, quæ confirmatur efficientibus cauſsis: conſeruatores & authores rerum publicarum beati æuo ſempiterno in cælo fruentur, quia Deus qui iuſtos remuneratur, iuſtitiam & pietatem in patriam diligit. Adhuc Cicero Platonis nil niſi numeros Pythagoreos imitatus eſt, neque iſta de loco in cælo definito Platonica ſunt. Plato enim Pythagoram ſequutus, cùm animas 10 lib. de repub. feciſſet immortales, ait eaſdem ſemper eſſe, nunquã plures, nunquã pauciores. Idémque in Timæo & Phædro cõfirmat animarum numerum aſtris parem ab initio genitum, & ſingulis ſuum aſtrum attributum, ad quod certis temporum interuallis reuertãtur: deinde in alia corpora demigrent. Cicero verò ſemper in cælo permanſuras eſſe cõfirmat, quod & religioni Romanæ aptius illi videbatur, & ad veritatem congruentius: Crediderunt enim Romani viam lacteam (quæ paulò antè excelſus & plenus ſtellarum, illuſtris & clarus locus appellabatur, & aliquantò pòſt rurſus appellabitur) ſedem eſſe fortunatorum ac beatorum. Vt Ouidius primo Metamorph.*

Eſt via ſublimis cælo manifeſta ſereno,
Lactea nomen habet candore notabilis ipſo,
Hac iter eſt ſuperis ad magni tecta tonantis.

Quod idem Manilius lib. 1. de hoc circulo ſcribens ait:

An fortes animæ, dignatáque nomina cælo,
Corporibus reſolutæ ſuis, terráque remiſſa,

Huc migrant ex orbe, ſuúmque habitantia cælum
Aethereos viuunt annos, mundóque fruuntur?

Quod ipſum ad Chriſtianæ, id eſt, veriſsimæ religionis pietatem magis accedere videretur, niſi poſtea quiddam deterius adderetur. Cõfirmatio eſt cæleſtis fœlicitatis ex authore Deo, qui ciuilem iuſtitiã, pietatem in patriam charam habet. Cùm enim duabus legibus omnem bene beateq; viuendi ſpem concluſerit, alteram in religione & pietate erga Deum: alteram in amore propinquorum ciuiúmque noſtrorum cõſtituit. Ergo Deo nõ gratum eſſe non poteſt, ſi legibus eius obtemperemus, eiúſque ſanctiſsimæ volũtati morem geramus: Hominum igitur cõſeruatores, qui nõ tantùm ſeipſos illi immortali principíque Deo, ſed ciues ſuos iuſtos temperantes, liberales, pios præſtiterint, vt à cæleſti poteſtate virtutéque profecti, ita ad eam reuertentur. Hæc laus cõſeruatæ reipublicæ, quia maxima in terris & ſingularis eſſet, certant poetæ & oratores de tam veræ gloriæ poſſeſsione,

-Fuit hæc ſapientia quondam, (*ait Horatius*)
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis:
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis:
Oppida moliri, leges incidere ſaxo.
Hinc honor, & nomen diuinis vatibus, atque
Carminibus venit.

Eandem laudem Craſſus oratoribus tribuit primo libro de Oratore. Vt verò ad illa ſumma veniamus, quæ vis alia potuit, aut diſperſos homines vnum in locum congregare, aut à fera agreſtíque vita ad hunc humanum cultum, ciuilémque deducere, aut iam conſtitutis ciuitatibus leges, iudicia, iura deſcribere? Verùm quid illud eſt hinc profecti? Enimuero paulò pòſt explicatius idem ponitur, hominibus datos eſſe animos ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſydera & ſtellas nos appellamus. Chaldaïca ſententia iſta eſt, quam Heraclitus, Plato, Ariſtoteles, reliquíque ferè philoſophi ſunt imitati: Chaldæi ignem, Deum rerum omnium conſtituerunt. Heraclitus ſimiliter ex igne cõſtare dixit omnia, & Deum ipſum, & animas hominum. Plato in Timæo, cùm omnem cæleſtem regionem igneam eſſe confirmet, naturâmque mundi, & illos ſecundarios, quaſi minorum gentium deos ex eo faciat, in eodem rurſus cratere ſuperioris permiſtionis reliquias aggregando, animas hominum componit. Ariſtoteles tametſi ſuis vti decretis videri vult, eandem tamen ſententiam ſequitur: quinetiam quandam naturam quatuor elementorũ diſsimilem cenſuit eſſe, vnde eſſent aſtra, mentéſque hominũ ſingulares, vt Cicero in Academicis & Tuſculanis quæſtionibus author eſt. Stoici, Zenonis ſectatores & æmuli ſtatuerunt ignem

eſſe, qui quidque gigneret mentem atque ſenſus. Itaque cùm omnia illa ſupera ignea facerent, vt ſuapte natura omnia leuia ſurſum, ſic igneos animos nulla vitiorum face coinquinatos veteres exiſtimauerunt, cùm à corporibus laxati eſſent, in ſublimem illam æthereámque regionem ferri. hos poetæ ſequuti, ſimilia nobis tradiderunt. Vnde ſunt illa Virgilij 6. Æneid.

Igneus eſt ollis vigor, & cæleſtis origo,
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant:
Terreníque hebetant artus, moribundáque membra.

Hinc & illud Iuuenalis 15. Satyra, cùm de ratione loquitur:

-Separat hæc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile ſoli
Sortiti ingenium, diuinorúmque capaces,
Atque exercendis, capiendíſque artibus apti,
Senſum à cæleſti demiſſum traximus arce.

Ergo Philoſophi animam eſſe natura cæleſtis crediderunt.

Hic ego etſi eram perterritus, non tam mortis metu, quàm inſidiarũ à meis, quæſiui tamen viuerétne ipſe, & Paulus pater, & alij, quos nos extinctos arbitrabamur. Imò verò, inquit, ij viuunt, qui ex corporũ vinculis tanquam è carcere euolauerunt. Veſtra verò, quæ dicitur vita, mors eſt. Quin tu aſpicias ad te venientẽ Paulum patrem, quem vt vidi, equidem vim lachrymarum profudi. Ille autem me complexus atque oſculans flere prohibebat. Atque ego vt primùm fletu repreſſo loqui poſſe cœpi: Quæſo inquam pater ſanctiſsime atque optime, quoniam hæc eſt vita (vt Africanum audio dicere) quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non eſt ita, inquit ille: niſi enim Deus is, cuius hoc templum eſt omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non poteſt: homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo mediũ vides, quæ dicitur terra:

hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſydera & ſtellas vocatis: quæ globoſæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus circulos ſuos, orbéſque cõficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt, ne munus humanũ aſſignatum à Deo defugiſſe videamini, ſed ſic Scipio, vt auus hic tuus, vt ego qui te genui, iuſtitiam cole & pietatem: quæ cùm ſit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt. Ea vita via eſt in cælum, & in hunc cœtum eorum, qui iam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides.

Propoſitis iuſtæ & innocenti vitæ præmiis, duæ quæſtiones occurrunt, An mortui viuant: tum ſi viuant in tanta lætitia, cur tam diuturnam vitam trahimus? Quærit igitur Æmilianus, an viuant, qui vulgò putantur extincti: quia & vita, & anima ignea quædam vis credatur, quæ vnà cum corpore extingui exiſtimetur: id breuiter affirmatur propoſito in exemplum quæſtionis Pauli patris animo, ad cuius aſpectum & effuſæ lachrymæ, & complexus illius, & oſcula pietatem ſummam declarant, & diu loqui Æmilianus nequiuerit: antea ſimile fuit, (me complexus ſenex collachrymauit) nunc etiam amplius ſuauia adhibita ſunt, & illic aliquantò pòſt, & hîc poſtquam loqui poſſe cœpi. Quid igitur moror in terris, ſi vita noſtra mors eſt? multi extitere, ait Plinius lib. 7. qui non naſci optimum cenſerent, aut quàm ocyſſimè aboleri. Hæc quæſtio diuinæ legis authoritate diſſoluitur, addita quadã diſciplinæ militaris ſimilitudine, valde loquentibus imperatoribus decora. Militibus in vrbis præſidio cuſtodiaq́; poſitis, iniuſſu imperatoris diſcedere non licet. hominibus verò tanquam militibus corporis cuſtodia ab illo ſummo, & principe Deo commiſſa eſt: hinc igitur eius iniuſſu diſcedere non licet. Templum Dei omne cælum quod conſpicitur appellat, & propriè cælum, templum dicitur, à tuendo: Hinc eſt illud Ennij,

Contremuit templum magnum Iouis altitonantis.

Et quemadmodũ in terris ſacræ ædes, templa ita cælitum domicilia, tem-

pla nominantur. Et ſimiliter paulò pòſt, Nónne aſpicis, quæ in templa Veneris? Templa igitur deorum cælum nominat. Stellas globoſas eſſe Ariſtoteles exiſtimat, tum quia nuſquam progrediantur, nec aliam idcirco formam requirant: tum quia veriſimile ſit Lunæ, quæ ſtella item ſit, reliquas ſtellas forma ſimiles eſſe. Stoici eadem ratione tributam ſyderibus iſtam formã crediderunt, vt 2. de Natura derum Cicero, qua mundo vniuerſo: quia nil ſit ea figura pulchrius, quæ ſola omnes alias figuras complexa continet, quæq́; nil aſperitatis habeat, nil offenſionis, nil inciſum angulis, nil anfractibus, nil eminens, nil lacunoſum: diuinis autem animatas eſſe mentibus ſtellas ex Platonico dogmate eſt: minores ſiquidem ſunt illi dij, quos fingit in Timæo Plato à ſummo Deo factos, & immortalitate donatos: quod Ariſtoteles in libris de cælo & iis voluminibus quæ τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ nominantur, ſecutus videtur: cælum enim animal appellat & 55. deos, rectores totidem cæleſtium orbium cõſtituit, naturas æternas & cæleſtium principia motionum vocat. Et Themiſtius Ariſtotelis interpres in lib. de anima, dicit animaliũ tria eſſe genera, cæleſtium, quæ perfectiſsima ſunt: terreſtrium, quæ maximè contrà ſunt imperfecta: medium collocat hominem, vtriuſque participem extremi. Arabes & ſcholaſtici homines quidam non animalia nominarunt, ſed intelligentias etiam nominibus appellatas ſyderibus affixerunt, Saturno Caſsielem, Ioui Zacielem, Marti Samuelem, Veneri Anaëlem, Mercurio Raphaelem, Lunæ Gabrielẽ, quæ cuiuſmodi ſint, ſcholaſticis altercationibus æſtimanda relinquo. Quanta celeritate circulos ſuos dij illi conficiant, ſolis curſus indicare poteſt, qui cùm viginti quatuor horis 360. gradus orbis percurrat ſingulis diebus, ſi vni gradui 60. millia paſſuum duntaxat (vt terræ gradibus attribui ſolent) attribuas, ſemel & vicies ſupra ſexcentena ſenáque millia paſſuum ſingulis diebus conficiet. Proximæ quæſtionis reſponſio deinceps concluditur, permanendum eſſe in corporis præſidio, dum dominans ille Deus nos hinc euocauerit. Quæret autem hic aliquis qua ratione igitur Cato, Brutus, Caſsius ſibi manus attulerunt, ſi non liceat imperatoris Dei iniuſſu demigrare? Video equidem quid pro Catone Cicero tanquam diuinæ voluntatis interpres reſponderit: Ait enim prima Tuſculana, Cato ſic exceſsit è vita, vt cauſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet: vetat enim dominans ille Deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare: cùm verò cauſſam iuſtam Deus ipſe dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis, næ ille medius fidius vir ſapiens lætus ex iis tenebris in lucem illam exceſſerit, nec tam illa carceris vincula ruperit: leges enim vetant, ſed tanquam à magiſtratu aut à poteſtate aliqua legitima, ſic à Deo euocatus atque emiſſus exierit: verùm huic ſubtilitati grauiter occurritur, & à Philoſophis differen-

tibus mortem ſibiipſi conſciſcere, fugientem vel inopiam, vel amorem, vel moleſtiam, fortis, magníque animi non eſſe, ſed timidi potius & anguſti, & à diuinæ legis contrario mandato, Non ocides. Quòd ſi pro libidine militi liceat conſilia imperatoris interpretari: quænam tandem ſtabiles & firmæ cuſtodiæ retinerentur? Martialem verò hîc multò libentius, quàm Ciceronem audio:

Quòd magni Thraſeæ, conſummatíque Catonis
Dogmata ſic ſequeris, ſaluus vt eſſe velis:
Corpore nec nudo ſtrictos incurris in enſes,
Quod feciſſe velim te, Deciane facis.
Nolo virum facili redimit qui ſanguine famam:
Hunc volo laudari, qui ſine morte poteſt.

Ergo retinenda nobis vita eſt, & cuſtodia nobis commiſſa tuenda eſt, ne defugiſſe munus à Deo datum videamur, iuſtitia, pietáſque colenda. quæ cùm in parentes magna ſit, tum multò maior eſt in patriam, quæ & nos, & propinquos noſtros complexa ſit. Africanus patrem ad Ticinum liberauit, pietatis in patrem magnum exemplum eſt: Paulus Æmilius cùm ad bellum Macedonicum proficiſceretur, in concione precatus eſt, vt quicquid diri pop Rom. immineret, in domum ſuam conuerteretur, magna pietas in patriam fuit. Iuſtæ illius piaq; vitæ gradibus itur in cælum, & in beatorum cœtum, qui lacteam illam, candentémque cæli regionem incolunt.

Ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera, & mirabilia videbantur. Erant autem eæ ſtellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus, & hæ magnitudines omnium quas eſſe nunquam ſuſpicati ſumus: Ex quibus erat ea minima, quæ vltima cælo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi, terræ magnitudinem facilè vincebant. Iam verò ipſa terra ita mihi parua viſa eſt, vt me imperij noſtri, quo quaſi punctum eius attigimus, pœniteret. Quam cùm magis intuerer, Quæſo, inquit Africanus, quouſque humi defixa erit tua mens? nónne aſpicis, quæ in templa veneris? Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa ſunt omnia, quorum vnus

eſt cæleſtis extimus, qui reliquos omnes cõplectitur. Summus ipſe Deus arcens & continens cæteros, in quo ſunt infixi illi, qui voluuntur ſtellarum curſus ſempiterni, cui ſubiecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro contrario motu atque cælum. Ex quibus vnum globum poßidet ſtella illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde eſt hominum generi proſper & ſalutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus, horribiliſque terris, quem Martem dicitis, deinde ſubter mediam ferè regionem Sol obtinet dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, vt cuncta ſua luce luſtret, & compleat: hunc vt comites ſequuntur Veneris alter, alter Mercurij curſus: in infimóque orbe Luna radiis ſolis accenſa conuertitur: infra autem eam nil eſt, niſi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Supra Lunam ſunt æterna omnia. Nam ea quæ eſt media, & nona tellus, neque mouetur, & infima eſt, & in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera.

Ex hoc itaque lacteo circulo templa illa diis immortalibus deuota & cõſecrata, non quemadmodum in terris opere hominum, aut manu facta, ſed virtute potentiáque diuina, primùm ſpectanda Publio proponuntur, tum ad anguſtias terræ reuocãtur. Collatio igitur iſta cæli & terræ breuiter ponitur, tum per partes explicabitur latius. Macti ingenio eſte cæli interpretes, rerúmque naturæ capaces, argumenti repertores, quo deos homineſque viciſtis: ait Plinius. Ergo interpretem hunc Africanũ audiamus: E lactea via Aemiliano contemplanti præclara cætera & admirabilia videbantur. Quid mirum? Equidem (inquit Plinius) & conſenſu gentiũ moueor: Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum & nos à perfecta, abſolutáque elegantia mundum. Stellæ, inquit, tales in cælo ſunt, quales è terra nunquam homines cernimus, & tantæ magnitudinis, quantas nunquam

ſuſpicati ſumus: quod minorum collatione demonſtratur: Luna ſiquidem omnium ſtellarũ minima eſt, quæ maior tamen eſt, quàm dimidia pars terræ, vt Mathematici ante Ciceronem tradidere. Quantas igitur maiorũ ſtellarum magnitudines eſſe putabimus? Verùm locus cõtrouerſiam cum decretis recentium Aſtrologorum habet non paruam. Nam neque ſtellarum minima Luna ab iis dicitur: neque maior, quàm dimidia pars terræ. quod totum, vt planius exponatur, referam quæ Thebitius & Alphraganus de magnitudine ſtellarum prodidere ex diametrorum, cuborum, globorum proportione: partes integras particulis omiſsis tantùm recenſebo, quod ad hunc locum ſatis eſſe poſsit. Terra tribus ſtellis maior eſt, Luna, Mercurio, Venere: à cæteris facilè vincitur. Terra enim maior eſt, quàm Luna tricies nouies, quàm Mercurius, 21952, quàm Venus, 37. Minor autem eſt Sole, 166, Marte, toto dimidio, Ioue, 9, Saturno, 91. Stella primæ magnitudinis, 107, ſecundæ, 90, tertiæ, 70, quartæ, 54, quintæ, 35, ſextæ, 18. Ex quorum hominum ſententia, videmus Mercurij ſtellam, non Lunæ minimam omnium eſſe, & Lunam non eſſe minorem dimidia terræ parte. Vtri autem veriores ſint, illíne veteres Mathematici, quos Cicero ſecutus eſt, an hi recentiores, Deus ille, qui globis iſtis præſidet, nouit: luce aliena luna lucet: Solis enim luce colluſtratur. Ideóq; tenuiſsimum lumen facit proximus eius acceſſus ad Solem, digreſſus autem quiſque longiſsimus pleniſsimum. Stellarum autem globi terrarum magnitudinem facilè vincebant: Luna ſiquidẽ duplicata, terræ magnitudine ſuperat: quanto magis igitur totus eius globus, reliquiq́, quanto altiores erunt? Iam verò ipſa terra tam anguſta, paruáque viſa eſt, vt imperium Romanũ puſillum admodũ videretur: quod quaſi punctum terræ efficeret, nondũ Romani Taurum montem in Aſia tranſierant, nondum Gallis, nondum Germanis, nondum Afris imperabant. Itaque caſtigatur Æmilianus, eiúſque animus ad cælum cõtemplandum excitatur. Quandiu igitur in terrenis atque humanis rebus ſpem cogitationum tuarum defixam habebis? Erige oculos & mentem, hominémque te præſta. Deus enim homines terræ quidem incolas, ſed & cæli contemplatores eſſe voluit.

Pronáque cùm ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cælúmque videre
Iuſsit, & erectos ad ſydera tollere vultus: *ait Ouidius primo Metamorph.*

Nónne conſyderas admirabiles iſtas ædes diis immortalibus ſacras? mundus vniuerſus nouem globis ornatus & coagmentatus eſt, quorum octo cæleſti regione continentur, nonus & vltimus, terra. quæ partitio Platonica eſt. Platonicus enim mundum efficere moliens Deus, terram ignémque iun-

xit: eáque aquæ & aëris vinculis colligauit. Cæleſtem autem regionem igneam Plato credidit, vnde paulò antè ſempiterni ignes, ſtellæ nominantur. Platonica autem de mundo philoſophia eſt, omnia quatuor elementis conſtare, eáque in omnibus omnia eſſe permixta: ita vt ſyderibus ignis aſpectabile lumen, vitalem calorem, motum promptiſsimum, aër pellucentem perſpicuitatem, aqua lenitatem æquabilem, terra ſolidam craſsitudinem præbeat. Sed ad cæleſtes orbes, vel potius globos redeamus: cùm enim duæ formæ præſtantes ſint ex ſolidis globis (ſic enim σφαίρας interpretari placet) ait Cicero 2. de Natura deorũ, ex planis circulus, aut orbis, qui κύκλος Græcè dicitur: propriè ſolida illa corpora globi, non orbes nominantur, quos octo duntaxat antiquitas omnis eſſe ſenſit, orbem ſtelliferum extimum, ſubiectóſque ei planetas ſeptem. Verùm Hipparchus & Ptolomæus, hóſque deinceps Aſtrologi ſequuti, cùm triplicem in orbe ſtellifero motum animaduertiſſent, primùm ab ortu per meridiem ad occaſum, ſecundum circa principia Arietis & Libræ à Septentrione ad Meridiem, contráque tertium ab occaſu per Meridiem ad ortum: decimum globum authorem primi motus, nonum ſecundi ſtatuerunt, tertium qui triginta ſex millibus annorum abſolueretur, ſtellifero orbi tradiderunt, tametſi neque deſint hodie vetuſtatis defenſores, quíque & tranſuerſum illum à Septentrionibus motum nullum eſſe confirment, & primum qui 24. horis efficitur, vniuerſi cæli eſſe proprium, deinde in ſingularibus globis, item ſuum, in primo orbe ſexies & tricies millenorum annorum: in Saturno, Marte, Ioue, cæteríſque ſimiliter certis temporibus definitum: atque id à Ptolomæo ſumere ſe diſputant. Quam quæſtionem Auguſtinus Ricius ſubtiliter & acutè tractauit. In planetis eſt etiam illa diuerſitas, Plato primam Lunam à terra, ſecundum Solem, tertiam Venerem, quartum Mercurium, quintum Martem, ſextum Iouem, ſeptimum Saturnum facit. Cicero recentiores ſecutus ſecundum globum Mercurio, tertium Veneri, quartum Soli dedit. Platonem igitur hic non probauit, quem ſecundo de Natura deorum eadem in re probauerat. Duo verò genera deorum veteres coluere: vnum æternum, vt cælum & ſtellas: alterum ab hominibus conſecratum, partim magnitudine beneficiorum, vt Herculem, Romulum: partim excellentia, vt mentem, virtutem, victoriam: partim ratione phyſica, vt Cererem, Neptunum, Bacchum, quemadmodum Cicero docet in Natura deorum. Ex æternis igitur diis ſtellifer orbis princeps & ſummus deus habitus eſt, qui more potentiſsimorum in terris regum ad comitatus ſcilicet honorem atque dignitatem ſtellas tam multas (quam cernimus) aſſumpſit: ſeptem autem ſubiectis ſingulis ſuos globos aſsignauit, qui falſo planetæ errantéſque

nominantur. Nihil enim errat, quod in omni æternitate conſeruat progreſſus & regreſſus, reliquóſque motus conſtantes & ratos. Quod eò eſt admirabilius in his ſtellis, quas dicimus, quia tum occultantur, tum rurſus aperiuntur, tum abeunt, tum recedunt, tum antecedunt, tùm autem ſubſequuntur, tum celerius mouentur, tum tardius, tum omnino ne mouentur quidem, ſed ad quoddam tempus inſiſtunt, ex quibus proximum globum poßidet illa, quam in terris Saturniam nominant, gelidæ ac rigentis naturæ, vnde ſenum ſydus exiſtimatum, qui moroſi idcirco ſunt ac difficilés: orbem ſuum conficit 29. annis, diebus 162. horis 12. ob quam motus tarditatem Saturnus, ratione quadam Phyſica, appellatus eſt, quòd ſaturetur annis, vt ait Cicero ſecundo de Nat. quódque conſumat ætas temporum ſpatia, anníſque præteritis inſáturabiliter expleatur. Deinde eſt hominum generi proſper ille & ſalutaris fulgor, qui dicitur Iouis, quod ipſum nomen à manſueta clementíque ſyderis natura formatum eſt. Iupiter enim, id eſt, iuuans pater, ait ibidem Cicero, quem conuerſis caſibus appellamus, à iuuando, Iouem: à poetis pater deúmque hominúmque dicitur: à veteribus autem Romanis optimus, & maximus, & quidem antè optimus quàm maximus, quia maius eſt, certéque gratius prodeſſe omnibus, quàm opes magnas habere. Alligaſſe Saturnum in fabulis dicitur, quia immoderata Saturni frigora temperat. Hinc illud Perſij:

Saturnúmque grauem noſtro Ioue frangimus vnà.

Curſum ſuum abſoluit 11. annis, diebus 313. horis 20. Tum rutilus horribiliſque terris (quem Martem dicitis) igneus ſiquidem eſt, & rapidus, vnde ardores animorum ad præliandum, atque hac de cauſſa bellorum deus habitus. Hinc pro bello, -Martémque accendere cantu, ait Virgilius. Horatius,

Tyrteúſque mares animos in Martia bella
Verſibus exacuit.

Huius ſyderis ardore nimio & rigore Saturni interiectum ambobus ex vtroque temperari Iouem, ſalutarémque fieri Plinius exiſtimat: deinde ſubtermediam ferè regionem ſol obtinet, dux & princeps, & moderator luminum reliquorũ, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, vt cuncta ſua luce luſtret & compleat. De loco ſolis & ordine ſyderum dictum antea eſt: de principatu ſic aſtrologi docent à ſole, non ſolùm lumen reliquis ſyderibus ſuppeditari, verùm virtutes officiáque præſcribi, vt Saturnus propter diuturnam experientiam reconditámque peritiam, velut in regno noſtro cancellarius, Iuppiter ob æquitatem moderationémque iudex: Mars propter ardorem, præſes bellorum: Venus ob humidam & fœmineam mollitiem,

materfamiliàs : [redacted]gax, ſcriba: Luna, quia velox & prompta, nuntia rerum conſtituatur: præclaræ iſtæ Solis & admirabiles laudes ſunt, quòd dies noctéſque, æſtates, hyemes, & his reliqua duo interiecta tempora, ſua conuerſione conficiat. Plinius libro ſecundo Naturalis hiſtoriæ, cùm de planetis loquitur: Quorum, inquit, medius ſol fertur ampliſsima magnitudine ac poteſtate, nec temporũ modò terrarúmque, ſed ſyderum etiam ipſorum, cælíque rector. Hunc mundi eſſe totius animũ, ac planius mentem, hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet, opera eius æſtimantes. Hic lucem rebus miniſtrat, aufértque tenebras: hic reliqua ſydera occultat: hic vicem temporum, annúmque ſemper renaſcentem ex vſu naturæ temperat: hic cæli triſtitiam diſcutit, atque etiam nubila humani animi ſerenat: hic ſuũ lumen cæteris quoque ſyderibus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, vt principi literarum Homero placuiſſe in vno eo video. Animaduerte in hac caligine deorum & veræ religionis ignoratione, quàm variè ferantur ingenia de diis ſuis ſcribentium. Paulò antè ſtellifer orbis ſummus ipſe Deus appellatus eſt, nunc ſol princeps reliquorum luminum, & initio rex Maſiniſſa non ſtelliferum orbem, ſed ſolem ſummum ſalutauit. (Grates ago tibi ſumme ſol, vobíſque reliqui cælites) Mens mundi nominatur, de qua Virgilius Æneid. 6,

Principio cælum ac terras, campóſque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra
Spiritus intus alit: totámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & pleno ſe corpore miſcet.
Inde hominum pecudúmque genus, vitæq; volantum:
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Vbi tamen Virgilius ſpiritum animámque mundi, ſoli præcipuè non attribuit, vt hic Cicero: nec ipſe Cicero in Academicis vim ſolis animũ dicit eſſe mundi. ſic autem de Academicorum ſententia loquitur. Parteis autem eſſe mundi omnia quæ inſint, in eo quæ natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Nihil enim valentius eſſe à quo intereat, quam vim dicunt animum eſſe mundi, eandémque eſſe mentem, ſapientiámque perfectam, quem Deum appellant, omniúmque rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam procurantem cæleſtia maximè: deinde in terris ea quæ pertinent ad homines: quam interdũ eandem neceſsitatem appellant, quia nihil aliter poſsit, atque ab ea conſtitutum ſit, contra quaſi fatalem & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni: nonnunquam quidem eandem fortunam, quòd efficiat multa improuiſa, hæc nec opinata nobis propter obſcuritatem, ignorationémque cauſarum. Hæc Ci-

cero. Quid ergo, inquies, mens mūdi mo[illegible], nō ſoli duntaxat, ſed omnibus mundi partibus infuſus appellatur: quid, inquā, ab ignaris & in religionis veritate caligātibus hominibus hîc conſtantiā requiramus? fuit hæc inconſtantia cōfeſſio quadā ignorationis. Sed tamē ad ſolis laudem redeamus. Tanta magnitudine, duodeuiginti quippe partibus, ait in Academicis Cicero, maior vniuerſa terra, vel vt Ptolemæus in magna conſtructione centies ſexagies ſexies: quæ magnitudo admirabilis nobis videri debet reputantibus quantitatem eius oculorum noſtrorum iudicio pedalem, aut bipedalem duntaxat eſſe, quod Epicurus cenſebat: Motus eius 365 diebus, 5 horis, 49 minutis, 16 ſecundis perficitur, vt aſtrologi recentiores docuere: hunc vt comitem cōſequitur alter Veneris, alter Mercurij curſus. Venus anno curſum conficit, luſtrando latitudinem ſigniferi orbis: nec vnquam à ſole diſcedit duorum ſignorū interuallo tum antecedens, tum cōſequens: brumæ ſiquidem tempore phoſphorus, Latinè lucifer appellatur. Hinc illud Martialis,

Phoſphore redde diem, quid gaudia noſtra moraris?
Cæſare venturo phoſphore redde diem.

Æſtiuis autē diebus cōſequitur, & heſperus nominatur. Hinc Virgilius,
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

Plinius idem ferè, Infra ſolem ambit ingens ſydus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipſiſque cognominibus æmulum Solis & Lunæ, præueniens quippe, & ante matutinum exoriens, luciferi nomen accipit, vt ſol alter diem maturans: contrà ab occaſu refulgens nuncupatur veſper, vt prorogans lucem vicémque Lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit olympiade circiter 42, qui fuit vrbis Romæ annus centeſimus quadrageſimus ſecundus, iam magnitudine extra cuncta alia ſydera eſt, claritatis quidem tantæ, vt vnius huius ſtellæ radiis vmbræ reddantur. Itaque & in magno nominū ambitu eſt: alij enim Iunonis, alij Iſidis, alij Matris deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris, nanque in alterutro exortu genitali rore conſpergens, nō terræ modò cōceptus implet, verùm animantium quoque omnium ſtimulat. Signiferi autem ambitum peragit tricenis & duodequinquagenis diebus, ab ſole nunquā abſiſtens partibus ſex atque quadraginta longius, vt Timæo placet. hæc Plinius de Venere. Mercurius nunquā longius ſigni vnius interuallo abſcedit, tum anteuertens, tum ſubſequens. Plinius ait viginti tribus partibus nunquam remotiorem eſſe, & nouem diebus ocyore ambitu, quàm Venerem toto orbe circunferri. De cæleſtibus globis ad huius illuſtrationem loci dictum ſatis (vt opinor) eſt. Vnus globus intereſt ex aëre, aqua, terra coagmentatus: æthera igneáque regio ſuperiores octo globos cōplexa eſt: illic æterna, conſtantia, im-

mutabilia dicu[redacted]ra caduca plena erroris, & inconſtantiæ ſunt omnia, præter igneos illos & cæleſtes animos, ab ætherea regione in humanorum corporũ cuſtodiã immiſſos: elemẽta enim varia mutabiliaq́ ſunt.

Quæ quanquam ſpatio diſtent, tamen omnia fiunt
Ex ipſis, & in ipſa cadunt: reſolutáque tellus
In liquidas rareſcit aquas, tenuatur in auras,
Aëráque humor habet: dempto quoque pondere rurſum
In ſuperos aer tenuiſſimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idémque retexitur ordo:
Ignis enim denſum ſpiſſatus in aera tranſit:
Hinc in aquas tellus glomerata cogitur vnda:
Nec ſpecies ſua cuique manet, rerúmque nouatrix.
Ex aliis alias renouat natura figuras.   *Ouid. 15. Metamorph.*

Hæc pars eſt quã in mundo mortalem veteres philoſophi credidere. Tellus neque mouetur, vt ſuperiores æthereíque globi, quámque Nicæas Syracuſanus ſupera omnia ſtare cenſet, terram ſolam moueri: atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed obſcurius: & noſtro ſeculo quidam hanc ſententiã reuocauere magni nominis aſtrologi, ſed tamen Scipioni receptam doctrinam ſequenti, terra non mouetur, ſed abiecta eſt in infimum mundi locum, in eámque labuntur omnia ſuo nutu ſuaq́ ſponte pondera. Lex iſta naturæ corporibus impoſita, quam breuiter aperuit Ouidius,

Ignea conuexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummáque locum ſibi legit in arce:
Proximus eſt aer illi leuitate, locóque,
Denſior his tellus, elementáque grandia traxit,
Et preſſa eſt grauitate ſui.   *Ergo in terram ſua ſponte grauia labuntur.*

Quæ cùm intuerer ſtupens, vt me recepi, Quis hic, inquam, eſt, qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus? hic eſt, inquit ille, qui interuallis cõiunctus imparibus, ſed tamen pro rata portione diſtinctis, impulſu & motu ipſorum orbium conficitur, qui acuta cum grauibus tẽperans, varios æquabiliter concentus efficit. Nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt, & natura fert vt extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem

acutè ſonent. Quam ob cauſſam, ſummus ille cæli ſtelliferi curſus, cuius conuerſio eſt concitatior acuto, & excitato mouetur ſono, grauiſsimo autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima ſede ſemper hæret, complexa medium mundi locum: illi autem octo curſus, in quibus eadem vis eſt duorum, ſeptem efficiunt diſtinctos interuallis ſonos, qui numerus rerum omnium ferè nodus eſt. Quod docti homines neruis imitati, atque cantibus, aperuere ſibi reditũ ad hunc locum: ſicut alij, qui præſtantibus ingeniis in vita humana diuina ſtudia coluerunt, hoc ſonitu oppletæ aures obſurduerunt, nec eſt vllus hebetior ſenſus in vobis, ſicut vbi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſsimis montibus. Ea gens, quæ illum locum accolit propter magnitudinem ſonitus, ſenſu audiendi caret. Hic verò tantus eſt totius mundi incitatiſsima conuerſione ſonitus, vt eum aures hominum capere non poſſint, ſicut intueri ſolem nequitis aduerſum, eiúſque radiis acies veſtra ſenſúſque vincitur.

Quamobrem mirabilia iſta deorum templa, ſpretis contemptíſque terris, cùm Æmilianus attonitus ac ſtupens ſpectaret, vt ad ſe rediit, ac animum collegit, cæleſtem harmoniam audiuit. Quis hic, inquam, eſt, qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus? Pythagoras, cùm in omni mathematũ genere, tum in muſicis præcipuè diſcipulos ſuos exercuit: quod ſtudium vt accenderet, perſuaſit cælum ad harmoniam moueri. Ex illis igitur Pythagoreis decretis, quod audierat Africanus, cæleſtem harmoniam eſſe reſpondit, & definitione harmoniæ, loco nominis ipſius vtitur. Eſt, inquit, ille ſonus, qui ex interuallis coniunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, impulſu & motu globorum cæleſtium efficitur, qui acuta cum grauibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit: quæ harmoniæ definitio ſecundo lib. de repub. quod antea intelligi potuit, eadem fuerat his verbis:

In fidibus ac tibiis, atque ipſ[illegible]u, & vocibus concentus eſt quidam tenendus ex diſtinctis ſonis, quem immutatũ, ac diſcrepantem aures eruditæ ferre non poſſunt: iſque concentus ex diſsimillimarum vocum moderatione concors tamen efficitur, & cõgruens: eſt igitur hic ſonus, qui auditur, concentus orbium cæleſtium. Nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt. Ratio eſt Pythagoræ, vt Ariſtoteles 2. lib. de Cælo ait, Lapides, arbores, ac pleraque eiuſmodi corpora, cùm agitantur in aëre, colliduntúrque, ſonos edunt: quanto magis igitur orbes tanta magnitudine, tantáque celeritate incitati? Nec verò tantùm immenſæ & innumerabiles ſtellæ ſonos, ſed concordes inter ſe, & congruentes ſonos efficiunt: quia definitio quadam harmoniæ in cæleſtibus globis propoſita eſt: de globorum ſonis, & quot, & quales eſſent, dicendum fuit. Maximi globi, quia ſumma celeritate moueantur, acutiſsimos ſonos efficiunt: infimi contrà, quia tardiſsimi grauiſsimos, intermedij verò mediocres, & vtriuſque generis, tum ſuperorũ, tum inferorum participes orbium. Octo itaque illi curſus ſeptem efficiunt ſonos interuallis diſtinctos, quæ à muſicis ſpatia dicuntur: tametſi enim octo ſint orbes, ſeptem duntaxat interualla conficiunt. Interuallum ſiquidem eſt ſonorum, qui ex duobus agitatis neruis, aut aliis corporibus efficiuntur, ratio. Locus autem ille (in quibus eadem vis eſt duorum) ex muſica ratione eſt intelligendus: nam ex Luna & Mercurij interuallo, ſonus vnus efficitur, vt ex Mercurij & Veneris, tum ex Veneris & Solis, tum ex Solis & Martis, tum ex Martis & Iouis, tum ex Iouis & Saturni, tum ex Saturni & Stelliferi orbis ratione. Admonendũ tamen illud eſſe cenſeo, quod de hac harmonia Plinius ſcriptum reliquit. Non enim veram harmoniam à Pythagora in cælo deſcriptam videtur affirmare, ſed muſica quadam ſimilitudine mundi interualla deſcripta. Sic autẽ 2. lib. loquitur: Sed Pythagoras interdum ex muſica ratione appellat tonum, quantum abſit à terra Luna. Ab ea ad Mercurium ſpatij eius dimidiũ: & ab eo ad Venerem ferè tantũdem: à qua ad Solem ſeſquiplum: à Sole ad Martem tonum, id eſt, quantũ ad Lunam à terra: ab eo ad Iouem dimidium, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde ſeſquiplum ad ſigniferum. Ita ſeptem tonos effici, quam diapaſon, harmoniam vocant, hoc eſt, vniuerſitatem concentus. In ea Saturnum dorio moueri, Mercuriũ phthongo, Iouem phrygio, & in reliquis ſimilia, iucunda magis quàm neceſſaria ſubtilitate. Plinius igitur magis ſimilitudinem harmoniæ, quàm harmoniam exiſtimat à Pythagora eſſe propoſitam, & eam tamen irridet, nõ ſecus videlicet quàm Cicero ipſe in lib. 3. de Natura deorũ: Niſi putamus, ait, ad harmoniam canere mundum, vt Pythagoras exiſtimat. Cenſorinus in die natali, idem ferè quod Plinius oſtendit. Itaque feſtiuum & iucundum commentum magis

quàm verum & neceſſarium, licet ab Africano, qui non tanquam philoſophus, ſed velut diuinus interpres fingitur, tamen audierimus. Hic concentus ſeptem efficit diſtinctos interuallis ſonos: quam harmoniam Muſici diapaſon nominant, quæ de ſimplicibus tertia eſt: harmoniarum ſiquidem genera duo Muſici faciũt, ſimplices alias, alias cõpoſitas. Simplices tres διὰ τεσσάρων ex quatuor ſonis, διάπεντε, ex quinque, διὰ πασῶν, ex omnibus, qui ſeptem ſunt. Cõpoſitæ autẽ duæ ſunt διὰ πασῶν, διάπεντε, δὶς διὰ πασῶν, ſimplex harmonia διὰ πασῶν in cæleſtibus globis eſt ex ſeptem ſonis, qui numerus omniũ ferè nodus eſt: de ſeptenario dictum eſt prius. Veruenimuero cur hunc orbium ſyderúmque cõcentum, non potius animo cogitamus, quàm auribus attẽdimus? qui ſanè mirabilis diſsimillimis motibus poſsit intelligi, vt cùm ſumma Saturni refrigeret, media Martis incendat, idem interiecta Iouis illuſtret & temperet, infráque Martem duæ ſoli obediãt, ipſe Sol mundum omnem ſua luce compleat, ab eóque Luna illuminata, grauiditates & partus afferat, maturitatéſque gignendi, quæ copulatio rerum, & quaſi conſentiens ad mundi incolumitatem coagmentatio naturæ, quem non commouet, hunc hominem nihil vnquam reputauiſſe certò ſcio. Hic ſyderum cõcentus humanæ vitæ moderatio ac temperatio quadã eſt. Prima ſiquidem ætas lunarem ſequitur poteſtatem: tunc enim alentis tantùm ac vegetãtis animæ viribus ſuſtentamur. Secunda Mercurialem, quando literarum citharæq; & luctæ ſimiliúmque ludorum ſtudiis exercemur. Tertia Venereal, quando turgent membra ſeminibus, & ad procreationẽ vehementius incitamur. Quarta ſolarem, tunc enim excellit vigor ætatíſque perfectio ac robur expromitur. Quinta Martiam, in qua poteſtatem & victorias, regna & opes expetimus. Sexta Iouialem, quæ prudentiam actionéſque vitæ modeſtas ciuiléſque deſiderat. Septima Saturniam, in qua naturæ conſentaneum eſt à generatione deſiſtere, ſeq; à corporeis ſegregare, & ad alteram incorporeámque vitam ſe transferre. Hæc Proclus de anima & dæmone, vbi etiam docet, per harmoniam in cælo regnãtem, ſuperos harmonia mirabili cuncta moderari atque regere. Illi ſunt typographi, quorũ characteribus primũ animus noſter eſt informatus, vt Platonici quidã tradidere, quibus placet animam hominum, cùm è lactea via deſcendat, ſylueſtrem quandam obliuioſamq; molem contrahere, quæ deinde à planetis ſeptem ſubiectis variè formaretur. A Saturno rationis & prudentiæ, à Ioue induſtriæ & actionis, à Marte affectus, à Sole ſenſus, à Venere cupiditatis, à Mercurio orationis, à Luna vitæ & procreationis, & velut aqua terrarum (quas præterfluens alluit) qualitatem & naturam ſumeret. Concentum igitur hunc docti homines neruis imitati, atque cantibus aperuere ſibi reditum ad hunc locum. Philoſophi, vt Py-

thagorei, harmoniam illam cæleſtem, eiúſque conſtantiam, pulchritudinem, admirabilémque in omni tempore veritatem contemplati, cùm mores, animóſque ſuos ad imitationem harmoniæ cæleſtis compoſuiſſent: in lacteam illam candentémque beatorum ſedem Africani iudicio redierunt. Neque porrò muſicos, cantores ebrioſos hic appellat Africanus, quos Diogenes ille Cynicus merito deriſit, quòd citharam ad harmonicos cõcentus compoſitam gererent, mentem, mores, animos immoderatos, & nulla vitæ harmonia compoſitos haberent. Tam neceſſariam verò muſicam formandis moribus Plato eſſe cenſuit, vt muſicis modis, atque cantibus immutatis, reſpub. neceſſariò immutari crederet. Itaque vt prima Tuſcul. Cicero, eruditionem veteres Græci, ſitam cenſebant in neruorum, vocúmque cantibus. Igitur Epaminundas princeps, meo quidem iudicio, Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur. Themiſtocles aliquot ante annis, cùm in epulis recuſaret lyram, eſt habitus indoctior. Ergo in Græcia muſici floruerunt, diſcebántque id omnes, nec qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. Et Timagenes author eſt, ait Quintilianus, omnium in literis ſtudiorum antiquiſſimam muſicem extitiſſe: & teſtimonio ſunt clariſſimi poetæ, apud quos inter regalia conuiuia laudes heroum, ac deorum ad cytharam canebantur: vt apud Homerum Demodochus & Phemius. Quid apud Virgilium? nónne

-Cythara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas?
Hic canit errantem lunam, ſolíſque labores.

Grauiſſimus author in originibus dixit Cato, morem apud veteres Romanos hunc epularũ fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes. Ergo Pythagoreis cæleſtes concentus imitatis, moris, inquit Quintilianus, lib. 9. in literarum ſtudiis fuit, vt cùm euigilaſſent, animos ad lyram excitarent, quo eſſent ad augendum erectiores, & cùm ſomnũ peterent, ad eandem prius lenire mentem, vt ſi quid fuiſſet turbidiorũ cogitationũ, componerent: quod idem 4. Tuſc. Cicero, Mentes, inquit, ſuas à cogitationũ intentione, cantu, fidibúſque ad tranquillitatem traducebãt: & quod quoque die, vt idem Cicero de ſenectute, dixerant, audierant, egerant, cõmemorabant veſperi. Itaque ſuis iſtis ſtudiis, cùm animos ad iuſtitiam & virtutem compoſuiſſent, reditum ſibi & Pythagorei, & Pythagoreorum ſimiles reliqui philoſophi aperuerunt. Sicut alij qui præſtantibus ingeniis in vita humana, diuina ſtudia coluerunt, quales ij qui optimè de patria, de republica, de propinquis, & ciuibus ſuis meriti ſunt. Sic vita beata duplex intelligetur, & philoſophorum qui honeſtis & ingenuis contemplationibus dediti, ciues ſuos vtilibus præceptis inſtituerunt &

ornarunt: & principum, qui rempublicam prouidendo, & augendo conſeruarunt & auxerunt. Cæleſtis harmoniæ & definitio, & cauſſæ, & accommodatio ex orbium interuallis ad concentum adhuc informata eſt, & fœlicitas eorum concluſa, qui vita & factis illos concentus eſſent æmulati. Verùm admirans & ſtupens, quæret aliquis, quamobrem à nobis harmonia tanta nunquam audiatur? cui Pythagorei reſpondebunt, cauſſam eſſe, ſonitus excellentiam, præſtantiámque, quod ſimilibus duobus explicatur: Primùm qui habitãt ad Catadupa Nili, propter ſonitus magnitudinem, ſenſu audiendi carent: ſic propter amplitudinem, ſonitus cæleſtis humanis auribus percipi non poteſt. Secundum eſt, ſicut intueri ſolem nequimus aduerſum, eiúſque radiis acies noſtra, ſenſúſque vincitur: ſic harmoniæ cæleſtis admirabili ſono aures noſtræ facilè ſuperantur. Ergo Pythagoreorum ratio ad hanc quæſtionem ex intimo naturæ fonte ſumitur. Colores, odores, ſapores, calores, ſi valde remiſſi, languidíque, aut contrà nimis vehementes, & incitati, ſenſus hominis vel effugiunt, vel hebetant: ſic ſoni, ſi pertenues fuerint, non ſentiuntur: vt ille auribus noſtris à natura perpetuo quodam ſuſurro concluſus: ſi graues & valde magni ſenſum offundunt atque obruunt, nec percipi poſſunt. In his ſimilibus Pythagoreis duo, lumen & explicationem deſiderant: alterum, quòd ſenſus aurium omnium tardiſſimus & inertiſſimus affirmetur: alterum, quæ Catadupa nominentur. De ſenſibus animalium ita ſcribit Plinius libro decimo: Ex ſenſibus ante cætera homini tactus, deinde guſtus, reliquis ſuperatur à multis: aquilæ clarius cernunt, vultures ſagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra tam denſo, támque ſurdo naturæ elemento. Hæc ille, quibus oſtendit acerrimos eſſe ſenſuum in nobis tactum & guſtum. De tribus igitur contentio iſta reliqua fuerit, qui maximè ſit hebes omnium. De oculis & auribus Ariſtoteles in libro de Senſu, & iis quæ percipiuntur ſenſu, ait, auditum ſenſum eſſe diſciplinæ: & quanuis plura rerum genera deprehendantur oculis, quàm auribus, tamen quòd omnia doceamur auribus, hac aduentitia ratione fieri, vt oculi vincantur ab auribus. Conſtat igitur Ariſtotelis iudicio, etiam aures hebetiores oculis eſſe. De odoratu quæſtio ſupereſt, eóne hebetior ſit auditus in homine. De catadupis iam dicendum Græcum vocabulum καταδουπεῖν, eſt præcipitando ſonum edere, perſtrepere, ex alto loco cadere. hinc κατάδουπος, locus præruptus & præceps. Græcum aliud eſt vocabulum, idem ſignificans, & apud coſmographos in hac ſententia magis vſitatum, καταῤάκτης, & vſu factum Latinum. Cataractæ igitur ſiue Catadupa, præcipites ſunt ex aſperis & altis rupibus torrentes, vnde cataractas in Nilo Strabo duos commemorat,

maiorem in montanis AEthiopia ſpectantibus: minorem iuxta Sienen. Frequentia illic, vt Diodorus ait, ſaxa ſcopulis ſimilia fluuij curſum inhibent, retróque ac ſpumis redundãtibus repellunt ingenti cum admiratione & ſtupore ſpectantium. Et ſunt tamen illic qui in regum ſpectaculum leuibus ſcaphis inſidentes, vnà cum amne ex ingenti altitudine ſeſe præcipitent, & incolumes enauigent, quod & Strabo ſcribit, & Seneca velut incredibile admiratur. Idem Seneca ſcribit lib. 4, Propter ſonitus magnitudinem, multos accolas coactos quietiores ſedes quærere. Plinius lib. 5. de Nilo ſcribit, Subinde inſulis impactus, totidem incitatus irritamentis, poſtremo incluſus montibus, nec alibi torrentior vectus aquis properantibus ad locum AEthiopum qui Catadupi vocantur, nouiſſimo catarac̄te inter occurſantes ſcopulos non fluere immenſo fragore creditur, ſed ruere. Idem ſexto lib. commemorat aliquot oppida AEthiopum à Romanis expugnata, vbi ait, Nilus præcipitans ſe fragore, auditum accolis aufert. Sed de Catadupis ſatis: quod nomen ſicut Catarac̄te generale, & vt Nili, ſic Eufratis, ſic Rheni Cataracta & Catadupa nominari poſſunt. Demonſtratis præclaris illis cælitum templis, exauditáque mirabili in his harmonia, iam tempus eſt vt ad alteram cohortationis partem veniamus, & de terreſtri illo nonóque globo dicamus. Cohortatio ſiquidem Africani ad cæleſtem illam ſempiternámque vitam in contentione hac, vt diximus, incluſa eſt, cælum totum admirabile eſſe, terram contemnendam.

Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum cõtemplari ac domum. Quæ ſi tibi parua (vt eſt) ita videtur, hæc cæleſtia ſemper ſpectato: illa humana contemnito: Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam gloriam conſequi potes? Vides habitari in terra raris & anguſtiis in locis, & in ipſis quaſi maculis, vbi habitatur, vaſtas ſolitudines interiectas: hóſque qui incolunt terram, non modò interruptos ita eſſe, vt nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſſit, ſed partim obliquos, partim auerſos, partim etiam aduerſos ſtare vobis: à quibus ſpectare

gloriam certè nullam poteſtis. Cernis autem terram eandem quaſi quibuſdam redimitam & circundatam circulis: è quibus duos maximè inter ſe diuerſos, & cæli verticibus ipſis ex vtraq; parte ſubnixos, obriguiſſe pruina vides: medium autem illum & maximum Solis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, aduerſa vobis vrgent veſtigia, nihil ad veſtrum genus. hic autem alter ſubiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quàm vos tenui parte contingat. Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, anguſtata verticibus, lateribus latior, parua quædam inſula eſt circunfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris. Qui tamen tanto nomine, quàm ſit paruus, vides.

Hæc ait Æmilianus, admirans deos illos, Saturnum, Iouem, Martem, Solem, Venerem, Mercurium, Lunam, ſummúmque illum ſtelliferum cæteros coercentem & complectentem. Hæc itaque admirans, & captus incredibili ſuauiſſimi concentus voluptate: referebam tamen oculos ad terram identidem, & ad res humanas cogitationem reuocabam, nec tantùm ſplendorem, tam beatum, diuinúmque lumen animo diutius perferre poteram, ſic obſtupueram. Agè verò vatem hunc Africanum ex illo ſublimi, ſummóque loco concionantem audiamus: hæc cæleſtia ſpectato, inquit: Natura ſiquidem homines humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, vt deorum cognitionem, cælum intuentes capere poſſent: ſunt enim ex terra homines, nõ vt incolæ & habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarũ rerum atque cæleſtium, quorum ſpectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet: vt Cicero 2. de Natura deorum, Humana contemnito: tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam gloriam conſequi potes? In qua ferè Romani ſummum bonum, vt in dedecore ſummum malum, ſitum eſſe arbitrabantur. Scriptus erat hac de re liber à Cicerone, qui ſicut alia eiuſdem ingenij permulta monumenta, ſi extaret, hic locus plenius & explicatius expoſitus nobis eſſet: extat autem Ciceronis quoddam iudicium de gloria, in defenſione Archiæ poetæ: Nullam, ait, virtus aliam mercedem laborum, pericu-

lorúmque deſiderat, præter hanc laudis & gloriæ: qua quidem detracta, indices, quid eſt quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? Hæc non Romanis ſolùm, ſed omnibus ferè rerumpublicarum conditoribus merces rectè factorum viſa eſt. hinc coronæ inſtitutæ victoribus, decretíque triumphi. Verùm hîc viridiora præmiorum genera, ſtabilioráque proponit Africanus, & Platonem ſequutus authorem reipub. bene geſtæ ac conſeruatæ, fructum altiorem quendã, præſtantiorémque rebus humanis ſpectauit: gloriam igitur humanam ex anguſtiis terræ anguſtiſsimam, & ex temporũ breuitate maximè caducam demonſtrat. Vides habitari in terra raris & anguſtis in locis: Oceanus ſiquidem maximam partem nobis eripuit, & in ipſis quaſi maculis, vbi habitatur, vaſtas ſolitudines interiectas, quæ paulò pòſt clarius ex tribus zonis mũdi, quæ deſertæ atque incultæ putabãtur, clarius intelligentur, hóſque, qui incolunt terram, nõ modò interruptos, ita vt nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſsit, ſed partim obliquos, partim auerſos, partim etiam aduerſos ſtare vobis, à quibus ſpectare gloriam certè nullam poteſtis. Conſidera igitur in his terrarum anguſtiis, interruptiones regionum, inter quas ab aliis ad alios peruenire nihil poſsit. In tria genera coſmographi terræ vniuerſæ incolas partiuntur, quæ nunc Africanus attigit: verumenimuero obſcurius id erit iis, quibus coſmographi non erunt lecti vel auditi. Quamobrem eorum gratia pauca nobis de ſitu ac deſcriptione cæli ab Aſtrologis mutuanda ſunt ad illuſtrandum hunc locum. Quemadmodum igitur magnæ & amplæ ciuitates, in principes quatuor regiones, atque hæ regiones ipſæ deinde in minutiores vias diſtingui, ſecaríque ſolent: ita cælum (liceat enim docendi gratia paruis magna componere,) id eſt deorum, ſic terra, id eſt, hominum ciuitas diſtribui ſolet: & quidem cælum prius, quia hinc terræ dimenſio ſumitur: ergo quatuor in hac rotunda deorum ciuitate, principes portæ deſignantur, Oriens, Occidens, Meridies, Septentrio. In Septentrione, & loco ei ad meridionalem plagam oppoſito, duo mundi cardines, (circa quos cælum voluitur) Poli nominantur, noſter, qui nobis Lutetiæ ſupra terras quadraginta octo ferè gradibus eleuatus cernitur, articus vocatur, propter vicina ſigna arctos, vrſáſque referentia: oppoſitus illi, aduerſúſque antarticus, contrario nomine appellatur. At quæ via à Septentrione, per capitis noſtri verticem ad meridiem rectà tendit, ſub terráſque delapſa ad Septentrionem redit, orbis meridianus dicitur, quia meridiem ſol nobis efficit, cùm ad illum circulum peruenerit. Altera verò, quæ ab Oriente verno ad Occidentem vernum tendit, & ſub terras, ad idem initium reuertitur, quæq; meridianum orbem idcirco ad angulos rectos in ſummo, infimóque cæli loco diuidit, æquinoctia-

li orbis nominatur, quia ſol, cùm ad ſigna, quæ ſunt in ea cæli parte peruenerit, noctes efficiat diebus æquales, cuiuſmodi ſigna ſunt duo, Aries & Libra, de quorum priore Virgilius 1. Georg.

Libra die noctíſque pares vbi fecerat horas.

Hæ principes viæ ſunt in cælo, quæ ſingulæ in trecentas ſexaginta partes (quas gradus appellant) diſtribuuntur, ad quorum circulorum imitationem multi deinde circuli ſunt informati: cùm enim à meridiano (quem primum finxeris) Orientem vel Occidentem verſus abieris, alium atque alium ſubinde meridianum à polo ad polum, per verticem capitis, efficies: idem quoque cùm ab æquinoctiali ad Septentriones, vel auſtros ſeceſſeris, alios atque alios orbes efficies: æquinoctiali tanto minores, quanto propius ad polos perueneris: quales quatuor in ſphæram adhiberi ſolent intermedio æquatore ſeparati: cùm enim ab æquatore ad polum noſtrum vigintiquatuor gradus proceſſeris, orbem vſquequaque ab æquatore æquè diſtantem conficies, qui tropicus cancri nominatur: quoniã ſol cùm primam ſigni illius partem attigerit, tum τρέπηται, id eſt, conuertatur, ad auſtros, à quo tropico ad eundem polũ quadraginta duarũ partium ſpatio deſignabis orbem vſquequaque pariter diſtantem, & hic Aquilonalis aut Septentrionalis orbis erit. Simili autẽ differentia duos alios æquidiſtantes orbes ab æquatore verſus auſtros dimetiri licet, viginti quatuor partibus ab æquatore verſus antarticum polum, tropicum Capricorni conſtitues, eadem cauſſa nominatum, qua ſuperior ille tropicus cancri dictus eſt: quia ſol cùm ad primam ſigni illius partem deſcenderit, tum rurſum ad Septentriones reflectitur. Ab hoc tropico ad quadrageſimam octauam partem, orbem vltimum definies, ab antartico polo viginti quatuor partibus vndique æqualiter diſtantem, cui antarticus nomen eſt: quia polum antarticum ambitu ſuo complexus eſt. Itaque quinque conformantur æquidiſtãtes (quos parallelos Græco verbo dicimus) articus, tropicus cancri, æquator, tropicus Capricorni, antarticus, quibus ſimiles alios æquidiſtantes innumerabiles fingere poſſumus, ſed his paucis, cũ meridianis cõtenti eſſe poſſumus: hæc enim ad inſtituti noſtri rationem ſatiſfaciũt. Quamobrem ad illos populos obliquos, auerſos, aduerſos redeamus, & ſingulos, adhibita coſmographiæ luce definiamus. Qui ſunt igitur obliqui? qui ſunt auerſi? qui ſunt aduerſi? obliqui Græco vocabulo à coſmographis periœci vocantur, qui ſunt ſub eodẽ æquidiſtante circulo nõ maximo, & ſecto punctis aduerſis eiuſdem meridiani. Auerſi antœci nominãtur, qui ſunt ſub eodẽ ſemimeridiano & diuerſis parallelis æquali ſpatio diſtinctis ab æquatore. Aduerſi ſunt antipodes, qui habitãt ſub eiuſdẽ meridiani partib⁹ terræ diametro diuiſis, ſeu quos recta linea per centrũ mediumq́ terræ locũ acta diſpeſceret. Antipodes

igitur, ſi huc atque illuc fingãtur aduerſis veſtigiis oppoſiti, longam lineam mundum in duas partes æquas ſecantem cõficient. Obliquos, auerſos, aduerſos, non modò ſic interruptos Cicero exiſtimat, vt nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poßit, ſed multò grauiore quadam ac difficiliore ratione diſiunctos. De Periœcis & Antipodibus eadem quæſtio eſt, ſintne illi. Ingens, ait Plinius lib. 2. cap. 65. hîc pugna literarum, contráque vulgi, circunfundi vndique homines, conuerſiſque inter ſe pedibus ſtare, & cunctis ſimilem eſſe cæli verticem, ſimili modo ex quacunque parte mediam calcari, illo quærente, cur non decidant contra ſiti? tanquam non & ratio præſto ſit, vt nos non decidere mirentur illi: interuenit ſententia, quanuis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, & ſi ſit figura pineæ nucis, nihilominus terram vndique incoli: ſed quid hoc refert alio miraculo exoriente? pendêre ipſam, ac non cadere nobiſcum: ceu ſpiritus vis mundo præſertim incluſi dubia ſit, aut poßit cadere natura repugnante, & quo cadat negante: nam ſicut ignium ſedes non eſt niſi in ignibus, aquarum niſi in aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu: ita terræ arcentibus cunctis niſi in ſe locus non eſt. Cum Cicerone & Plinio Cleomedes, Strabo, Mela, Solinus ſentiunt Antipodas eſſe, & hodie patefactis omnibus terræ latebris apertíſque in Æthiopiam vltimã, in Indiam, in nouas terras, nauigationibus obliquos, auerſos, aduerſos populos oculis ipſis iudicibus aſſecuti ſumus. Auguſtinus in Ciuitate dei fabulas incredibiles eſſe exiſtimat, quæ de Antipodibus afferuntur. Lactantius Idiotas ridiculos facit, qui credant eſſe homines, quorum veſtigia ſint ſuperiora, quàm capita. E recentioribus Galeotus in hanc eandem ſententiam adductus eſt, cuius erroris cauſſa eſſe potuit, quòd inferius hemiſpherium terræ totum aquis occupatum crederent: ideóque nullos Periœcos, nullos Antipodas eſſe. Verùm premimur, atque violenter vrgemur à nautis & mercatoribus, ab híſque in rem præſentem deducimur, vt illis potius licet imperitis & ignaris literarũ, quàm doctißimis illis, grauißimíſque authoribus aſſentiamur: neque tantùm credamus eſſe quoſdam obliquos nobis, auerſos quoſdam, quoſdam penitus aduerſos, vt Cicero ſcribit: ſed Ciceroni ipſi repugnemus, non interruptos ita eos eſſe, quin ab aliis ad alios permulta, tum nauigiis, tum vehiculis exportari poßint: nec ab his tantùm laudem & honorem, cùm de noſtris rebus geſtis loquentur, ſed etiam fructus & vtilitates plurimarũ, maximarúmque rerum ſingulares expectare poßimus. Quòd autẽ exiſtimarit Cicero hîc interruptos eſſe, qui aduerſi eſſent, effecit quædam vetus opinio ex fabuloſis Atlantici maris æſtibus cõcepta: crediderunt enim veteres, cùm mare Mediterraneũ traieciſſent, vberiora illa immenſi pelagi æquora nauigabilia non eſſe. Et apud Platonem in Timæo, Ægyptius quidã ſacerdos affirmat mare

illud quondam terram continentem fuiſſe, in eáque reges admirabilis potentiæ fuiſſe: ſed ingenti terræ motu in aquas mariaq; eſſe demerſam. Quæ cauſſa fuerit, ut propter relictū abſorptæ terræ limum, mare illud innauigabile redderetur. Hinc falſa Ciceronis opinio. Pergit Africanus, Non ſatis eſt terram raris habitari locis, & in his ipſis anguſtiis multa vaſtis, ſolitudinibus occupari: reliqua ſic habitari, partim Periœcis, partim Antœcis, partim Antipodibus, ut cōmercia ipſis inter ſe nulla eſſe videantur. Cernis autem terram eandem, quaſi quibuſdam redimitam & circundatam cingulis. Secunda diuiſio eſt terræ vſitatior, apud Coſmographos tripartita illa ſuperiore & ex cæli diuiſione ſumitur. In cælo enim quinque regiones & zonæ notantur: prima intra circulum ſeptentrionalem, quadraginta octo partium meridiani latitudine comprehenſa: ſecunda, ab eo ad tropicum cancri latitudine quadraginta duarum partium: tertia, intra duos tropicos æquatore intermedio diuiſa, latitudine quadraginta octo partium: quarta, à tropico capricorni ad antarticū circulum, latitudine quadraginta duarū partium: quinta, intra antarticum cōprehenſa, latitudine quadraginta octo partiū. Atque in dimenſione terræ prorſus eadem quinque partita diſtributio traditur, & quinque terræ zonæ, quæ quinque cæleſtibus zonis rationis quadam proportione reſpondeant, effinguntur. Harum quinque zonarum terreſtrium duæ extremæ frigoribus obriguiſſe, media caloribus exarſiſſe, ita veteribus viſæ ſunt, ut habitari non poſſent. Hæc Ariſtotelis eſt ſententia, ſecundo Meteorωn, & multorū ante Ariſtotelem philoſophorum, quos omnes erroris ſui authores habet Cicero, quos poetæ noſtri deinde ſunt ſecuti, Tibullus, Virgilius, Ouidius. Tibullus libro quarto,

Et quinque in partes totus diſponitur orbis,
Atque duæ gelido vaſtantur frigore ſemper,
Illic & denſa tellus abſconditur umbra,
Et nulla incœpto perlabitur unda liquore:
Sed durata riget denſam in glaciémque niuémque,
Quippe ibi non unquam Titan ſuperingerit ortus.
At media eſt Phœbi ſemper ſubiecta calori,
Seu propior terris æſtiuum fertur in orbem,
Seu celer hybernas properat decurrere luces:
Non ergo preſſo tellus conſurgit aratro,
Nec frugem ſegetes præbent, nec pabula terræ,
Non illic colit arua deus, Bacchúſue, Ceréſue,
Nulla nec exuſtas habitant animalia partes,
Fertilis hanc inter poſita eſt, intérque rigentes,

Noſtráque & huic aduerſa ſolo pars altera noſtro,
Quas ſimiles vtrinque tenens vicinia cæli.
Temperat alter, & alterius vires negat alter,
Hinc placidus nobis per tempora labitur annus:
Hic & colla iugo didicit ſummittere Taurus,
Et lenta excelſos vitis conſcendere ramos,
Tondetúrque ſeges maturos annua partus,
Et ferro tellus, pontus conſiditur ære.
Quinetiam ſtructis exurgunt oppida muris.

Virgilius 1. *Georg.*

Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cælum zonæ, quarum vna coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra læuáque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediámque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuûm, & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.

Ouidius,

Vtq́; duæ dextra cælum, totidémque ſiniſtra
Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis:
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura dei, totidémque plagæ tellure premuntur:
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu.
Nix tegit alta duas, totidem inter vtranque locauit,
Temperiémque dedit miſta cum frigore flamma.

Poetas conſequuti deinde Plinius, Strabo, Mela, atque omnes ferè ad Ptolomæi tēpora, qui primus fallaci opinioni deſcriptis in Æthiopia terris lumen veritatis oppoſuit: de Plinio magis eſt mirandum, qui lib. 2. ca. 67. ſcribit totum ferè Oceanū nauigatum eſſe, idq́; certis exemplis, & experimentis conſtare. Noſtris verò beatiſſimis tēporibus (quibus Deus optimus maximus ſingularia, planéque diuina ingenia innumerabilia excitauit, quotidiéque ſumma cū ſua laude gloriáque excitat) quid dicā fabuloſos Atlantici maris æſtus pacata nauigatione ſubigi? quid ardores incendiaq́; torridæ flagrantiſque zonæ omni cultus genere pleriſque locis temperata cognoſci? quid rigentia frigora poſtremarū zonarum à multis populis non ſolùm tolerari, ſed etiam habitari ac celebrari? Philoſophi, oratores, poetæ, mundíque vniuerſi-

& quidem tot ſeculorum ſapientes ignorauere, quod nautæ, quod mercatores, quod rudes & imperiti homines non argumentando, ſed experiendo docuere. En igitur defendamus authoritates, ingenia ſuſpiciamus, vetuſtatem admiremur, ſimplicibus tamen exemplis, & ſenſuum rudibus experimentis hîc cogimur fateri antiquiſsima illa ſapientiæ miracula tandem aliquando elocata eſſe ac ſuperata. Ergo zonæ mundi quinque proponuntur, duo cinguli maximè diſtantes, & in toto mundo extremi, cæli verticibus ipſis vtraque parte ſubnixi: noſter enim cingulus ſeptẽtrionali vertici, antarticus aduerſo vertici ſubiectus eſt. Appellat Cicero Latinè verticem, quem eundem Græco, ſed vſitato vocabulo, polum dicimus. ſic Virgilius 1. Georg.

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus ſtyx atra videt, manéſque profundi.

Medius verò cingulus ille, & maximus intra tropicos quadraginta octo partes patet, ac trecentas ſexaginta in longum porrectus eſt, ſi totum circulum metiare. Nullus autem eſt ardor, nullus ſolis æſtus, quin ſingularis temperies vel in medio eius loco, ex æqualitate dierum, noctiúmque. Illic enim cùm dies æquales ſint noctibus, neceſſe eſt diurnos calores nocturnis frigoribus temperari: & terræ illæ cognitæ magnis argumẽtis ſuam temperiem demonſtrant, celebris & locuples inſula eſt Taprobane, quam tamen ſatis conſtat æquatori ſubnixam eſſe, quales multæ ſunt regiones in Americis terris, hoc ſeculo repertæ nauigationibus Hiſpanorũ. Duo reliqui cinguli hominibus habitandi relinquuntur. Alter auſtralis, ab auſtris ventis, à meridie flantibus cognominatur. In quo qui inſiſtunt & habitãt, aduerſa nobis vrgent veſtigia: ſic in Lucullo Cicero, Non etiam dicitis eſſe è regione nobis à cõtraria parte, qui aduerſis veſtigiis ſtent contra noſtra veſtigia, quos antipodas vocatis? Locus autem hic ſic intelligendus, non vt omnes illius zonæ homines nobis ſint antipodes: quidã enim ſunt nobis duntaxat auerſi, & antœci, ſed antipodas illius zonæ in noſtra eſſe zona, noſtræ zonæ viciſsim antipodas nõ niſi in illa zona eſſe. Ad illos verò à nobis, & ab illis ad nos viciſsim viæ multiplices apertæ, vt iam monui, vt ex eodẽ errore id ſit, ex quo & illa ſuperiora de obliquis & aduerſis: hic autem ſubiectus & ſubnixus aquiloni. Par ſuperiori definitio, ex vento nẽpe ſumpta, qui flat à ſeptẽtrione cõtrariis vẽtis. Detractis quatuor zonis mũdi docet African⁹ quàm tenuis & anguſta Romani nominis gloria in quinta poſsit eſſe. Cõſidera, inquit, quàm tenui parte vos, veſtrumq́; imperium contingat. Omnis enim terra, quæ vobis colitur & habitatur, ab eiuſdẽ zonæ hominibus anguſtata verticibus, lateribus latior. Veteres Græci terræ longitudinẽ, ab vno mundi vertice ad alterum, latitudinem ab ortu ad occaſum definiebant, vt Ariſtoteles 2. de cælo.

quam ſententiam hic Cicero ſequitur, cùm latitudinem ab ortu ad occaſum, longitudinem intra polos interpretatur. Zona autē noſtra intra vertices & polos eſt anguſta propter interiectū mare mediterraneū: tum quia per ſe ſex gradibus minor ſit media: lateribus latior, centū octoginta gradus cultæ & habitatæ huius zonæ Ptolomæus in geographia mōſtrauit, & multo plus hoc ſeculo cognitū eſt. Plinius lib. 2. habitatæ terræ longitudinem maximam ab ortu ad occaſum, hoc eſt ab India, ad Herculis colūnas octuagies quinquies centena ſeptuaginta millia paſſuum. Latitudinem autem à Meridiano ſitu ad ſeptentrionem dimidio ferè minorē colligit quinquagies quater centena ſexaginta duo millia. Ergo lateribus latior eſt, verticibus anguſtior: parua quadam inſula eſt. Id verò de noſtra zona vix, ac ne vix quidem probari poteſt: de vniuerſa terra verius id affirmari ſolet. Strabo libro primo de cælo, Ariſtoteles de mundo, quicūque Ariſtoteles is fuit (neque enim hic Platonis auditor eſſe potuit, qui terras explicet nondū illis cognitas temporibus) ſed tamen Ariſtoteles cùm duo genera ſtatuit inſularū maiores quaſdam, quaſdam minores, totam terrā à nobis cognitam, vnam quandā è maioribus inſulam facit. Circūfuſa mari illo, quod atlanticū, quod magnum, quod oceanum appellatis in terris. Atlas Mauritaniæ in Africa & mōs, & rex fuit. Hic propter Aſtronomiam à ſe inuentam, ille propter altitudinem ſtellifer vocatur. Virgilius ſexto AEneidos,

-Iacet extra ſydera tellus
Extra anni ſolíſque vias, vbi cælifer Atlas
Axem humeris torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ab eo igitur monte, quē aluit, mare dicitur atlanticū: magnum verò cùm magnæ quædā in terris aquæ maria etiam nominentur, vt mediterraneum, rubrum, perſicum, gangeticum, hircanum: oceanū mare, à fabuloſa velocitate & rapido æſtu nominatum eſt ab α priuatione & κέω, quod σχίζω ſignificat, id eſt diffindo, Suidas deducit, quaſi minimè diffiſum, ſed perpetuū ſit. Solinus & Seruius ab ὠκὺς, id eſt velox propter fluctus, quibus aſperū ſe & innauigabile redderet. Hinc fabula de columnis Herculis, Calpe & Abyla, quas tantus impetus oceani perfractis quaſi terræ vinculis effeciſſet, Plato (vt antea diximus) falſo creditæ aſperitatis & velocitatis in oceano cauſſam aliam in Timæo reddit, de atlantica inſula, quæ ingenti quodam motu terræ in aquas demerſa pelagus illud innauigabile fecerit. Oceani verò tumeſcentis ac reſidentis æſtus iam ante Plinium à Pytea Maſilienſi cogniti fuerant, & nauigatio facilis contra fabuloſa illa ſomnia inuenta eſt. Qui tamen tanto nomine, quàm paruus ſit vides: ſi quis verò noſtrum è cælo terram oceano circunfuſam cerneret, formicam ſtilla tenui guttuláque immerſam ſe videre exiſtimaret. Vt cùm ſoluimus ex aliquo nobilis & amplæ

ciuitatis portu, primo ciuitatem ipſam, à qua diſcedimus, ex altiore loco totam magnitudinem, & latitudinē, & longitudinem ſitus ſpectamus: cùm verò in mare longius inuecti ſumus, oppiduli ſpeciem tantū intuemur: tum domus veluti exiguā quandā formā paulatim hebeſcēte oculorū acie cernimus, tandē tumulum quendā in litore dūtaxat aſpicimus: poſtremo magna illa ciuitas omnem oculorū obtutū effugiet: Sic cùm è terra (fingamus enim animis, quoniā cogitationes liberæ ſunt) ſurſum animus euolabit in cælum, cùm aeris ſupremā regionem attigerit, oceanus magna quædam palus diffuſa ſpectanti videbitur: cùm ſe ad orbem Lunæ extulerit, lacus quidā perangustus: cùm verò immenſa illa regionum ſpatia per orbem Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni tranſcenderit, ſedémque illam beatorū attigerit, quid oceanum contemplanti, cuius tandem aquulæ foſſulam aſpecturum arbitramur? Certè non ſolùm, ſicut ait Africanus, paruus oceanus, ſed vix exiguus riuulus eſſe videbitur: cùm enim tota terra cæleſti globo cōparata, puncti duntaxat in tanta mole locū teneat: quid quæſo cùm puncti nulla distractio, nullaq́ diremptio cogitari poſſit, totúmque id quod terram mariaq́ dicimus, indiuiduum quoddam in cæli complexu ambitúque eſſe ſtatuamus, quónā pacto è ſummo globi, ſupremóque loco ſpectāti oceanus, id eſt, pars huiuſce puncti diſtingui cōſpicíue poterit? Verendū equidē potius eſſe arbitror, ne ex illo ſublimi loco potius amplificare, quæ tenuiſsima ſunt, quàm ampliſsima quæ ſunt extenuare Africanus videatur. Sed ad reliqua pergamus.

Ex his ipſis cultis notiſque terris, num aut tuum, aut cuiuſquam noſtrū nomen vel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, vel illum Gangem tranſnare? quis in reliquis orientis aut obeuntis ſolis vltimis, aut aquilonis, auſtriue partibus tuum nomen audiet, quibus amputatis, cernis profectò quantis in anguſtiis veſtra ſe gloria dilatari velit.

Taurus mons, quem palàm eſt, ait Solinus, terras continuare voluiſſe, ni profundis æquoribus interrumperetur: vbi eſt altiſsimus, Caucaſus vocatur: pro gentium enim varietate plurifariā, inquit idem, nominatur. Apud Indos hymaus, mox paropamiſſus, Coathras apud Parthos, poſt niphates. Vbi dehiſcit, hiulcis iugis, facit portas armenias, caſpias, Cilicias. Eſt antē Caucaſus aſper, & inhoſpitalis. Virg. lib. 4: -Sed duris genuit te cautibus horrens Caucaſus: hircanaq́ admorunt vbera tigres.

Caucaſum igitur nominat Africanus, quia præ cæteris emineat montibus. Tantæ ſiquidem altitudinis ab Ariſtotele in Meteoris eſſe dicitur, vt eius vertex adhuc tertia parte noctis ſole illuſtretur. Ad Caucaſum autē imperium Romanum nondum peruenerat: primus enim è Romanis Pōpeius imperator Mithridate ſuperato, penetrauit in Colchidem, Albaniam & Hircaniam, quæ regiones à Sarmathia montibus illis Caucaſeis diuiduntur: & cùm Africanus iſta loqui fingitur, tum limes imperij Romani Taurus mons in Aſia fuit, victo Antiocho rege à Scipione Aſiatico: nam inter leges & conditiones, quas rex ille victus à Romanis accepit, vna eſt illa apud Liuium octauo libro quartæ decadis: Excedito vrbibus, agris, vicis, caſtellis, cis Taurum montem vſque ad Tanaim amnem, & à valle Tauri vſque ad iuga, qua in Licaoniam vergit. Nondum igitur Romani Caucaſum tranſcendere potuerant, vel Gangem tranare. Ganges, Indiæ fluuius, vbi minimus eſt, octo milia paſſuum latitudine: vbi medicus, ſtadiorum centum: altitudine nuſquā minore paſſuum viginti, vt inquit Plinius. Ad quē fluuium tantum abeſt, vt Romanum imperium peruenerit, vt Eufratem (qui à Gange diſtat quinquagies centena milia paſſuū & viginti vnum, ſi Plinio credimus) poſtea multis temporibus vix attigerint. Caucaſi Gangíſque incolæ nomen tuum nunquam audierunt: quis è remotioribus Indis, quis ad obeuntem & occidentem ſolem è Gallis Britannis, ad aquilonem è Germanis, ad auſtrum è Mauris & AEthiopibus? Quamobrem concludit Africanus ex antecedentibus ſubiectæ terræ diuiſionibus, cùm terra raris & anguſtis locis habitetur, habitantiúmque ab aliis ad alios permanare nil poßit, cùm de quinque partibus terræ tres deſertæ & incultæ ſint, quarta nihil ad noſtrū genus attineat, è reliqua quamcunque in mundi partem orientem, occidentem, ſeptentrionem, meridiem te conuerteris, minimam portionem eſſe, ad quam nominis Romani gloria dilatari poßit. Plinij caput eſt ſecundo libro ſexageſimum octauum ad iſtam Africani ſententiā iiſdem argumentis valde eleganter conſcriptum: totum igitur legendum nobis, vel potius cum iiſdem Africani verbis meditandum ediſcendúmque exiſtimo. Iam primùm, ait, in dimidio computari videtur tanquam nulla portio ipſi decidatur, oceano toto qui circundatus medio, & omnes cæteras fundens recipiénſque aquas, & quicquid exit in nubes, ac ſydera ipſa tot & tantæ magnitudinis paſcens, quo tandem amplitudinis ſpatio credetur habitare? Improba, & infinita debet eſſe tam vaſtæ mollis poſſeßio: adde quod ex relicto plus abſtulit cælum. Nam cùm ſint eius quinque partes, (quas vocant zonas) infeſto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid eſt ſubiectū duabus extremis, vtrinque circa vertices, hunc qui Septentrio vocatur: cúmque qui ad-

uerſus illi auſtrinus appellatur, perpetua caligo vtrobique & alieno mollio-rum ſyderum aſpectu maligna, ac pruina tantum albicans lux: media verò terrarum, qua ſolis orbita eſt, exuſta flammis, & cremata cominus vapore torretur. Circa duæ tantùm inter exuſtas & rigentes temperantur, eaq́ ipſæ inter ſe non peruiæ propter incendium ſyderis: ita terræ tres partes abſtulit cælum: oceani rapina in incerto eſt. Sed & relicta nobis vna portio haud ſcio an etiam in maiore damno ſit. Idem ſiquidem oceanus infuſus in multos (vt dicemus) ſinus, adeò vicino acceſſu interna maria allatrat, vt centum quindecim millibus paſſuũ Arabicus ſinus diſtet ab AEgyptio mari: Caſpius verò 375. milibus à Pontico: idem interfuſus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Aſiámque diſpeſcit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc menſura tot fluminum, tantarum paludum. Addãtur & lacus & ſtagna iam elata in cælum, & ardua aſpectu quoque iuga, iam ſyluæ valléſque prærupta, & ſolitudines, & nullis cauſis deſerta detrahantur: hæ tot portiones terræ: imò verò vt plures tradidere, mundi punctus (neque enim eſt aliud terra in vniuerſo) hæc eſt materia gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuatur humanum genus, hîc inſtauramus bella etiam ciuilia, mutuíſque cædibus laxiorem facimus terrã. Et, vt publicos gentium furores tranſeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtóque vicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, vt qui latiſſimè rura metatus fuerit, vltráque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cùm ad menſuram auaritiæ ſuæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat? hæc Plinius.

Ipſi autem qui de vobis loquentur, quàm diu loquentur? Quinetiam ſi cupiat proles illa futurorum hominum, deinceps laudes vniuſcuiuſque noſtrum à patribus acceptas, poſteris prodere: tamen propter eluuiones exuſtionéſque terrarũ, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modò non æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam aſſequi poſſumus. Quid autem intereſt ab iis qui poſtea naſcẽtur, ſermonem fore de te, cùm ab iis nullus fuerit, qui antè nati ſint? qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt viri, cùm præſertim apud eos ipſos, à quibus nomen noſtrum poteſt audiri, nemo vnius anni

memoriam cõſequi poßit:homines enim populariter annum tantũmodo ſolis,id eſt,vnius aſtri reditum metiuntur:cùm autem ad idem,vnde ſemel profecta ſunt,cuncta aſtra redierint,eandémque longis interuallis retulerint:tum ille verè vertens annus appellari poteſt,in quo vix dicere audeo quàm multa ſecula hominum teneantur: nanque vt olim deficere ſol hominibus,extinguíque viſus eſt,cùm Romuli animus hæc ipſa in templa penetrauit,quandocũque eadem parte ſol eodémque tempore iterum defecerit, tum ſignis omnibus ad idem principiũ ſtelliſque reuocatis expletũ annum habeto. Huius quidem anni nondũ vigeſimã partem ſcito eſſe conuerſam.

Alterum eſt argumentum extenuandæ fælicitatis humanæ ex adiunctis temporis, quòd omnis noſtra gloria breuißima ſit: homines enim non ſolùm breui, ſed etiam incerta conditione viuimus: natura ſiquidem dedit hominibus vſuram vitæ tanquam pecuniæ nulla præſtituta die, ait prima Tuſcul. Cicero. Quæ gloriæ breuitas magnis & certis argumentis confirmatur, non modò ſingulorum hominum breuis eſt vita, ſed etiam vniuerſorum quædam eſt mors, & internecio neceſſaria: nec enim literæ,quæ poſteritatis cauſſa repertæ ſunt,vt ſubſidio obliuioni eſſe poßint, (vt pro Sylla Cicero) neque hiſtoria,quãuis teſtis temporum,lux veritatis,vita memoriæ,magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, vt idem ſecundo oratorio inquit, vindicare hominum laudes ab interitu poſſunt, cùm ipſæ vnà cum authoribus & literæ & hiſtoriæ prorſus intereant. Qua de re diſerta eſt apud Platonis Timæum ſenis ſacerdotis Ægyptij narratio, Græcos ob vetuſtatis ignorationem pueros appellantis: O Solon Solon, Græci pueri ſemper eſtis,nec quiſquam è Græcia ſenex. Cur iſtud diceret percontante Solone reſpondiſſe ſacerdotem: Quia iuuenis ſemper vobis eſt animus,in quo nulla eſt ex vetuſtatis commemoratione priſca opinio,nulla cana ſcientia. Quod ideo vobis contingit,quia multa & varia hominum exitia fuerunt, eruntque: Maxima quidem aut ignis conflagratione,aut aquæ inundationibus peruenire neceſſe eſt, minora verò aliis quibuſlibet calamitatibus fieri. Nã quod apud vos fertur Phaëthontem quondam ſolis filium currus aſcendiſſe paternos,nec patris auriga-

tione ſeruata exuſsiſſe terrena, ipſumq́; flammis cæleſtibus conflagraſſe, quanuis fabuloſum videatur, verum quodammodo eſſe putandum eſt. Fit enim longo temporis interuallo cæleſtis circuitus permutatio quadã, quam inflammationis vaſtitas neceſſariò ſequitur. Tunc ij qui edita & arida incolunt loca, magis pereunt, quàm mari, fluuiíſque vicini. Nobis porrò Nilus cùm in plerìſque ſalutaris eſt, tum huiuſmodi à nobis arcet exitium. Quando verò dij aquarum colluuione terræ ſordes diluunt, paſtores ouium, atque bubulci, qui iuga montium habitant, periculum illud euadunt: veſtræ autem ciuitates in planitie ſitæ, impetu fluminum ad maria rapiuntur. Sed in hac noſtra regione, neque tunc, neque aliàs vnquam aqua in agros supernè deſcendit: contrà verò ſurſum è terræ viſceribus ſcaturit. Quam ob rem antiquiſsimarum rerum apud nos monumenta ſeruantur. Proinde vbicunque nec imbrium tempeſtas nimia, nec incendium ingens contingit, licet alias pauciores, alias plures, ſemper tamen homines ſunt. Quæcunque verò à noſtris, ſiue à veſtris, ſiue aliis nationibus geſta ſunt memoratu digna, modò ad aures noſtrorum peruenerint, noſtris in templis deſcripta ſeruantur: apud vos & alias gentes res geſtæ nuper literis monumentíſque traduntur, ſed certis temporum curriculis illuuies immiſſa cælitus omnia populatur: ideo qui ſuccedunt, & literis & muſis orbati ſunt. Quo fit, vt quaſi iuuenes iterum ſitis, & rudes præteritarum rerum omnium prorſus ignari. Hæc Ficinus ita conuertit. Stoici verò cauſſas conflagrationis afferunt, quæ ſunt apud Ciceronem ſecundo de Natura deorum. Sunt autem ſtellæ natura flammeæ: quocirca terræ maris aquarum vaporibus aluntur iis, qui à ſole ex agris tepefactis & ex aquis excitantur, quibus altæ renouatæq́; ſtellæ atque omnis æther refundunt eadem, & rurſum trahunt in idem, nihil vt ferè intereat aut admodum paulum, quod aſtrorũ ignis & ætheris flamma conſumat, ex quo euenturum noſtri putant, id de quo Panætium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus igneſceret, cùm humore conſumpto neque terra ali poſſet, neque remearet aer: cuius ortus aqua omni exhauſta eſſe non poteſt. Ita relinqui nihil præter ignem, à quo rurſum animante à Deo renouatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur. Aſtrologi cauſſas exuſtionum atque eluuionũ iſtarum ad aſtra, ſed alio modo referunt, quòd certis cõiunctionibus modò terras exuri, modò inundari putant. Hac eadem de re ſcriptũ idem ferè reliquit Ariſtoteles, cùm omniũ genitarum rerum certas velut ætates cõſtituit, vt naſcãtur, alantur, adoleſcãt, cõſeneſcant, tandemq́; certis temporũ interuallis intereant. Maria in terras, terraq́; viciſsim in maria cõmutantur.

Vidi ego quòd fuerat quondam ſolidiſsima tellus
Eſſe fretum, vidi factas ex æquore terras.

ait Ouidius decimoquinto Metamorphoſeos. Hinc aridi aluei, quæ flumina fuerant: hinc perennes fluuij, quæ cultæ fuerant arataq́ terræ: hinc quemadmodum quadripertita anni tempora naturali viciſsitudine diſtincta cernimus, ſic vniuerſi mundi certas ac partitas leges exiſtimare debemus: quarum hyemes, inundationes aquarum & colluuiones efficiant: æſtates verò contrà ſuſcitent exuſtiones & incendia terrarum: quam legem naturámque mundi primus ille generis humani propagator Adamus (vt Ioſephus in antiquitate Iudaica teſtis eſt) perſpexerat, ac prædixerat duplicem labem terrarum, vaſtitatémque venturam: alteram inundationibus aquarum, alteram ignium flammarúmque ardoribus. Quod idem ſacris noſtris literis teſtatum conſignatúmque tenemus. De inundatione Geneſis ſeptimo cap. teſtimonium eſt ampliſsimũ quemadmodũ perennes quadraginta dierum pluuiæ tanta altitudine excreuerint, vt omnes ſub cælo montes quindecim cubitis ſuperarentur. De futura cõflagratione mundi, horribilis eſt illa vox Petri Apoſtoli: veniet autem dies domini ſicut fur in nocte qua cæli procellæ in morem tranſibunt: elementa verò æſtuantia ſoluentur: terraq́, & quæ in ea ſunt opera, exurẽtur. Cùm igitur hæc omnia ſoluãtur, quales oportet eſſe vos in ſanctis cõuerſationibus ac pietatibus, expectantes & accelerantes aduentum diei Dei, per quem cæli incenſi ſoluentur, & elementa æſtuantia liqueſcent. Sed cælos nouos, ac terrã nouam iuxta promiſſum illius expectamus, in quibus iuſtitia inhabitat. Quamobrem cùm non hominũ tantum ſingulorum, ſed vniuerſi hominum generis, ſed cæli terrarúmque certos interitus occaſúſque ratis temporum ſpatiis definitos agnoſcamus: in hac vita, non modò æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam conſequi poſſumus. Quid enim eſt omnino hoc ipſum diu (ait Cicero pro Marcello) in quo eſt aliquid extremum, quod cùm venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo eſt habenda, quia poſtea nulla futura ſit. Ergo, inquit Africanus, cùm plures & meliores viri (qui mortui ſunt & extincti) te nõ laudant, quid laboras, vt pauciores ac nequiores de te loquantur? Lætus ſum laudari me, inquit Hector, opinor apud Næuium, abs te pater laudato viro: Ea eſt enim profectò iucunda laus, quæ ab his proficiſcitur, qui ipſi in laude vixerint, vt Cicero ad Catonẽ: cùm præſertim apud eos ipſos, à quibus nomen noſtrum poteſt audiri, nemo vnius anni memoriã conſequi poſsit. Exigua certè laudis expectatio quæ ſpẽ vnius anni cõſequi non poſsit: homines enim populariter annũ tantummodo ſolis, id eſt, vnius aſtri reditu metiuntur. Annus autem, vt grammatici docent, dictus eſt quaſi annulus, quòd in ſe redeat: vnde eſt illud Maronis 2. Georg.

Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.

Ergo quoniam omnium ſtellarum conuerſio certa eſt, ſuus etiam ſtellarum

propriúſque erit annus: & vt ſolaris, ſic Mercurialis, Venereus, Martius, Dialis, Saturnius, ſtelliferi orbis annus dici poterit. Sed ad populi (qui hoc modo iam olim loqui didicit) conſuetudinē annū tantūmodo ex ſolis conuerſione dicimus: ſicuti & dies, & noctes, & horas, & momenta: Deus enim, vt inquit in Timæo Plato, ſolem quaſi lumen accendit, vt eſſet menſura quadam temporum. De ſolari autem anno magna diuturnáque contentio fuit, de qua multa ſcripta ſunt à Cenſorino de die natali, Cæſar ab Ægyptiis edoctus, corruptam anni deſcriptionem ad trecentos ſexaginta quinque dies & ſex horas reuocauit. Poſteris tamen minimè probatus eſt: deprehenditur enim annus eſſe minor decem minutis & quadraginta quatuor ſecundis, cùm calculus ratióque ſolaris cōuerſionis trecētos ſexaginta quinque dies reperiat, horas quinque, minuta quadraginta nouem, ſecunda ſexdecim. Sed excuſari etiā Cæſarem à nonnullis intelligo, qui perſuadere conantur tempus aliquod fuiſſe, cùm Cæſaris definitio vera fuerit, & rurſus idem aliquando futurum. cùm autem ad idem, vnde profecta ſint, cuncta aſtra redierint, eandémque totius cæli deſcriptionem longis interuallis retulerint, tum ille verè vertens & abſolutus annus appellari poteſt: annus ergo vertens pro abſoluto completóque dicitur, quo modo etiam Plautus menſem vertentem vocat,

-Tu hanc ſi emeris,
Nunquam hercle hunc menſem vertentem credo ſeruibit tibi.

Quid ergo cùm ſingulares anni vertentes populariter nominentur aſtrorum ſingulorū ad ſua principia reditus, qualem vniuerſi cæli atque omnium ſyderum vertentem decet æſtimari? nunquid vniuerſi cæli ſingulorumq́ ſyderum abſoluta cōuerſio? locus autem eſt in Timæo, vbi cùm de Luna & Sole præceptum eſt, tum ait Plato, cæterorū autem ſyderū ambitus ignorantes homines præter admodū paucos, neque nomen appellant, neque inter ſe numero commetiuntur. Itaque neſciunt hos ſyderum errores idipſum eſſe, quod ritè dicitur tempus multitudine infinita, varietate admirabili præditos: attamen illud perſpici & intelligi poteſt abſoluto perfectóque numero temporis, abſolutum perfectúmque annum tunc cōpleri: denique, cùm ſe octo ambitus confectis ſuis curſibus ad idem caput retulerunt, cúmque eos permenſus eſt ſemper ſui ſimilis orbis. In quo Platonis loco non ſolùm eadem quæ Ciceronis definitio; ſed pro vertente vides perfectum & abſolutum annum appellari: ſed in vertentis vocabulo quadā velut alluſio nominis ad anni propriam ſignificationem incluſa eſt, quaſi annus vt annulus vertentem in ſe ſua veſtigia ambitum cōficiat. De hoc anno magno idem ſecundo de natura deorum Cicero, cùm de ſtellis errātibus dixiſſet, quarum ex diſparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt, qui tum efficitur cùm

Solis & Lunæ & quinque errantium ad eandem inter ſe comparationem confectis omnium ſpatiis eſt facta cõuerſio, quæ quàm longa ſit, magnã quæſtio eſt: eſſe verò certam & definitam neceſſe eſt. quod Aratus duobus verſibus complexus eſt, quos Cicero puer conuerterat:

Hæc faciunt magnos longinqui temporis annos,
Cùm redeunt ad idem cæli ſub tegmine ſignum.

In quo vix dicere audet Africanus quàm multa ſecula hominum teneantur: variæ enim ſunt hominum opiniones, quas Cenſorinus recenſuit: alij duobus ſolaribus annis definiunt, hinc trieteris magnus ille annus, quòd tertio quoque anno rediret: alij quatuor, hinc penteteris, quòd quinto: quod idem tempus & olympias Græcè, & Latinè luſtrum dicebatur. Hinc ratione ſimili octoeteris, enneateris, dodecateris, decaenneateris. Magnus annus Philolai Pithagoræi ex annis quinquaginta nouem, item Callipi ex annis ſeptuaginta ſex, & Democriti ex annis octoginta duobus, & Hipparchi ex annis trecentis quatuor, & Ægyptiorum ex annis mille trecentis ſexaginta vno. Mundanum annum (quem Plato, quem Ariſtoteles inſtituere) Ariſtarchus æſtimat annorum eſſe bis milenorum quadringentorum octoginta quatuor, Aretes quinquies milenorum quingentorum quinquaginta duorum, Herodotus & Linus decies milenorum & octingentorum, Dion decies & ter milenorum nongentorum octoginta quatuor, Orpheus centum viginti, Caſſandrus ter milies milenorum ſupra ſeptingenties milenorum: alij verò infinitum eſſe, nec in ſe vnquam reuerti exiſtimauerunt: quod Plato ſignificare viſus eſt, cùm dixit tempus illud eſſe multitudine infinita: idémque ſequutus Cicero videtur, cùm ait magnam quæſtionem eſſe, quàm longa ſit illa ſyderum omnium conuerſio. Aſtrologi quidam putant illum annum motum eſſe fixarum ſtellarum, quem Ptolomæus affirmauit eſſe annorũ ſexies & tricies milenorum, qui homines parum conſideratè Ptolomæi ſententia abutuntur: nec enim ſequitur vt (ſi motus fixarum ſtellarum fuerit tricies & ter milenorum annorum) propterea eo motu confecto omnium ſtellarum etiam errantium eodem tempore conuerſiones ad idem initium referantur. Ioſephus in antiquitate Iudaica magnum annum ſexcentis annis ſolaribus definiuit Extat hac de re dictum domus Eliæ prophetæ his verbis, Sex annorum milia durabit mundus, poſtea collabetur. Verùm cabaliſticum illud commentũ teſtimonio Chriſti refellitur: de die enim illa & hora, inquit apud Matthæum, nullus neque homo, neque cæleſtis angelus, ſed ſolus pater nouit. Quamobrem videtur Africanus in re tam dubia meritò dubitare, ſapienterq́ ab incertiſsima quæſtione aſſenſionem cohibuiſſe. Definitione verò magni anni poſita exemplum adhibetur ad illuſtrandum

quod dictum eſt, vt ſi definirem annum eſſe trecentorum ſexaginta quinque dierum & ferè ſex horarum, dicerémque vt ſi à Calendis Ianuarij incipiens per duodecim menſes recenſeas eum numerum dierum, annus tibi perfectus & vertens erit. Sic cùm definitus eſſet ab Africano magnus annus, cùm ad idem vnde ſemel profecta ſunt cuncta aſtra redierint, eandémque totius cæli deſcriptionem longis interuallis retulerint, tum exemplum ponitur, vt initium illius anni à Romuli apotheoſi & conſecratione ſumatur, cùm ſol deficere hominibus, extinguíque viſus eſt. Quo certè in exemplo magna hiſtorias ſcribentium controuerſia eſt: duas enim apud Liuium & Plutarchum opiniones lego, cùm Romulus triginta ſeptem regnaſſet annos, & ad recenſendum exercitum (vt Liuius inquit) concionem in campo ad Capræ paludem haberet, ſubitò coorta tempeſtas cum magno fragore tonitribúſque tam denſo regem operuit nimbo, vt cōſpectum eius concioni abſtulerit, nec deinde in terris Romulus fuit: Romana pubes ſedato tandem pauore poſtquam ex tam turbido die ſerena & tranquilla lux rediit, vbi vacuam ſedem regiam vidit, etſi ſatis credebat patribus, qui proximi ſteterant, ſublimem raptum procella: tamen velut orbitatis metu icta mæſtum aliquandiu ſilentium obtinuit, deinde à paucis initio facto deum deo natum regem parentémque vrbis Romanæ ſaluere vniuerſi Romulum iubent, pacem precibus expoſcunt, vti volens propitius ſuam ſemper ſoſpitet progeniem. Hæc de Romuli conſecratione prima opinio eſt, vbi tamen Liuius non affirmat defeciſſe ſolem, nec Plútarchus id ait, tametſi ſcribit maximis obortis procellis ac tempeſtatibus ſolem in tenebras & caliginem conditum eſſe. Idémque Ouidius ſecundo Faſtorum hac de re cùm loquitur:

Sol fugit, & remouent ſubeuntia nubila cælum,
Et grauis effuſis decidit imber aquis.

Atque hoc de apotheoſi Romuli, de qua dixit Ennius, famæ aſſentiens ait Cicero primo Tuſcul.

Romulus in cælo cum diis agit æuum.

De ſecunda opinione quæ probabilior eſt, ſcribit idem Liuius his verbis: Fuiſſe credo tum quoque aliquos, qui diſcerptum regem patrum manibus taciti arguerent. Quod idem Florus & Plutarchus tradūt, & Valerius Maximus affirmat, Vrbis noſtræ parentem, inquit, Senatus in ampliſsimo dignitatis gradu ab eo collocatus in curia lacerauit, nec duxit nefas ei vitam adimere, qui æternum Romano imperio ſpiritum ingenerauerat: quæ omnia fabularum ſimilja à Romanis ipſis habita ſunt. Hinc illud Ciceronis primo de Legibus de re fabuloſa prouerbium, Tanquam, vt aiunt, de Remo & Romulo. Sed datur, inquit Liuius 1. libro, hæc venia antiquitati, vt miſcendo

humana diuinis, primordia vrbium anguſtiora faciat. Huius quidem anni ſcito nondum viceſimam partem eſſe cõuerſam. Macrobius hoc loco motus, in ſuſpicionem quandã venit, annum magnum quindecim milibus annorum à Cicerone definitum eſſe: & phyſicos quoſdam (non enim hæc Platonis aut Ariſtotelis de anno magno ſententia eſt) opinionis huius authores habet. Si autem quindecim milia per viginti diuidas, pars erit viceſima ſeptingentorum quinquaginta, quot anni à Romuli morte ad Somnÿ huius tẽpus nondum interceſſerant: anni enim ſunt duntaxat ad Martium & Manliũ conſules (quibus cõſulibus hoc Somniũ habitum fingitur) à morte Romuli quingenti ſexaginta ſeptem. Verùm ſubtilis & arguta magis, quàm vera videtur Macrobÿ hæc interpretatio: neque hoc Cicero voluit: legerat enim Platonem in Timæo affirmantem tempus illud multitudine infinita præditũ eſſe, nec ab Ariſtotele didicerat naturales illas terrarũ aquarúmque mutationes tempore hoc definitas eſſe, & ipſe ſecundo de natura deorum magnam quidem, ſed incertam quæſtionem hanc eſſe cõfirmauit. Non igitur quindecim annorum milibus magnum annum definire Cicero voluit, ſed vſitato tropo vſus eſt, cùm numerũ certum pro incerto poſuit, & viceſimam partem quaſi minimam dixit: ſicut paulò poſt ait de hominis gloria, quæ pertinere vix ad vnius anni partem exiguam poteſt, vt totum illud Romanorũ nomen à Romulo ad hoc tempus vix partem anni magni exiguam compleat.

Quocirca ſi reditum in hunc locum ſperaueris, in quo omnia ſunt magnis & præſtantibus viris, quanti tandem eſt iſta hominũ gloria, quæ pertinere vix ad vnius anni partem exiguam poteſt?

Complexio eſt argumenti proximi, cùm tam breuis humana gloria ſit, ſi ad illam cæleſtem diuinámque gloriam comparetur, quanti tandem æſtimanda? Hîc fames, ſitis, frigora, calores, curæ, ægritudines, morbi, vulnera, cruciatus, bella, diſſenſiones, odia, ſimultates, infinitáque malorum genera viuentibus propoſita ſunt: illic contrà tranquilliſſima pax animi, omniúmque rerum affluenti copia, & abundantibus ſine exceptione vlla bonis omnibus ſuauiſsima vita degitur: omnia ſiquidem parata ſunt magnis & præſtantibus viris, qui iuſtitiam pietatémque coluerint, qui rempub. conſeruauerint, adiuuerint, auxerint.

Igitur altè ſpectare ſi voles, atque ad hanc ſedem & æternam domum contueri, neque ſermonibus vulgi de-

deris te, nec in præmiis humanis ſpem poſueris rerum tuarum, ſuis te illecebris oportet ipſa virtus trahat ad verum decus: quid de te alij loquantur, ipſi videant, ſed loquentur tamen.

Vniuerſæ cohortationis complexio diſputatis antecedentibus concluditur. Igitur ſi animũ ad cæleſtem vitam gloriamq́; illam æternam retuleris, ſi alta illa ſpectaueris, nec ſermones vulgi, nec popularem auram ſectaberis: ea enim imitatrix veræ gloriæ temeraria & incõſiderata (vt tertia Tuſc. Cicero) & plerunque peccatorũ vitiorumq́; laudatrix fama popularis ſimulatione honeſtatis, formã eius pulchritudinemq́; corrumpit: qua cæcitate homines cùm quadam etiam præclarè cuperent, eáque neſcirent, nec vbi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterũt ſuas ciuitates, alij ipſi occiderũt. Quare cùm tantum mali ſit in vanitate gloriæ, ne dedideris te vulgi ſermonibus, nec in præmiis humanis ſpem poſueris rerũ tuarũ. Epicurei in corpore ſummũ bonũ ſtatuũt, cùm eius voluptates & illecebras perſequũtur. Stoici in animo, cùm eius virtutem beatæ vitæ effectricẽ faciunt. Peripatetici in corporis & animi cumulatis & affluentibus bonis idem illud extremũ ſummúmque bonũ collocant: contra quos omnes oppoſiti Platonici magnificentius quiddã ſentiunt, neque in corpore collocandũ eſſe extremum illud humanæ vitæ bonum, quia cõmunis ſit ea pars noſtri cũ belluis: neque in animo, cùm in eo nulla virtus, nullaq́; perfectio inſit: aut ſi quid in eo laudabile videatur, id totum ex radiis quibuſdam à diuinæ virtutis ſplendore profectis in eo relucere exiſtimãt. Itaque quia illinc initia humanæ perfectionis oriantur, eodem ſumma extremaq́; referri putãt oportere. Africanus igitur, Platonis videlicet æmulator ſectatorq́; monet ne in præmiis humanis, ſed diuinis ſpem poſueris rerum tuarũ: ſuis te illecebris oportet ipſa virtus trahat ad verum decus: nam vt ait Horatius, Oderunt peccare boni virtutis amore.

Ergo virtus ipſa ſuo nos amore capiat & incendat, nec tamen ſeipſa contenta ſit, ſed ſublimia illa ſpectet. Quanquam enim ſapientibus conſcientia ipſa (vt initio ſermonis huius Æmilianus ait) factorum egregiorum ampliſſimũ virtutis eſt præmium: tamen illa diuina virtus non ſtatuas plumbo inhærentes, nec triumphos areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora in cælo & viridiora præmiorum genera deſiderat. Quid de te alij loquantur, ipſi videant: tametſi enim arrogantis eſt negligere, quid de ſe quiſque ſentiat: fortis tamen animi eſt, rumuſculis vulgi non commoueri, præclaréque apud Ennium Fabius ille cunctator laudatur:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem:
Ergo poſtq̃ magiſque viri nunc gloria claret.

Ergo quid de te alij loquantur, ipſi videant, ſed loquentur tamen: inuidia enim (quam propter leges agrarias oppugnatas ſubiiſti) reſtincta, tua virtus magis elucebit, & verius ſine odio, ſine calumnia laudabitur.

Sermo autem omnis ille & anguſtiis cingitur iis regionum, quas vides: nec vnquam de vllo perennis fuit, & obruitur hominum interitu, & obliuione poſteritatis extinguitur.

Duo iſta fuerant argumenta extenuandæ gloriæ humanæ, quod in anguſtiſsima terrarum parte, & quidem breuiſsimo temporis ſpatio vix audiri nomen hominum celebraríque poſſet.

Quæ cùm dixiſſet, ego verò inquam, ô Africane, ſi quidem bene meritis de patria, quaſi limes ad cæli aditum patet, quanquam à pueritia veſtigiis ingreſſus & patris & tuis decori veſtro non defui, nunc tamen tanto præmio propoſito enitar multò vigilantius.

AEmiliani reſponſio ad confirmandam concluſionem proximam adhibetur, vbi iuſti veríque principis decora eſt ſignificatio, quòd ſe maiorũ virtutes adhuc æmulatũ ait, & tamen tantis muneribus in cælo propoſitis, profitetur ſe diligentiorem in conſeruanda patria, vigilantiorémque futurum. qua ſermonis breuitate concluſa quodammodo eſt totius adhortationis ſumma: propoſitio enim eſt, Bene meritis de patria quaſi limes & via ad cæli aditum patet. Aſſumptio deinde, AEmilianus paternis & auitis veſtigiis ingreſſus Rempub. (ſicuti fortem principem decuit) adiuuit, & impoſterum adiuuabit.

Tu verò enitere, & ſic habeto te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc: nec enim is es, quem forma iſta declarat, ſed mens cuiuſque is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt.

Reuertitur Africanus ad intermiſſam quæſtionem de anima immortali-

tate, plúſque quàm quæſtio illa recipit, efficere conatur: hominem quippe & immortalem, & deum eſſe, ſic, inquit, habeto te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc: cùm enim corpus humanũ ex diſcrepantibus inter ſe naturis cõpoſitum & coagmẽtatũ ſit calore igneo, aëreo humore, frigore aqueo, terrena ſiccitate: quorũ temperatio, moderatioq́ quãdocunque diſſoluetur, corpus ipſum diſſolui diſsipariq́ neceſſe eſt: quo ex genere hominis natura minimè cõſtat: neque enim homo eſt ea moles corporis, materiéſque, quã forma coloribus & lineamentis diſtincta declarat, ſed mens cuiuſque is eſt quiſque, mens hominis vitiis corrupta deprauataq́ ſit, hominem peruerſum vitioſumq́ dicimus: ſit eadem fortitudine, patientia, æquitate, prudentia, cæteríſque virtutibus inſtructa & ornata, bonum & honeſtũ virum iudicamus. Neque verò (vt Socrates cũ Alcibiade diſputat) idem eſt inſtrumentum, atque id ipſum quod inſtrumento vtitur: manibus autẽ, pedibus, reliquíſque corporis partibus tanquam inſtrumentis homo vtitur: aliud itaque homo, aliud corpus eſt hominis, rectéq́ hominem mentem eſſe cõfitemur: ac cùm Apollinis oraculũ monet γνῶθι σεαυτὸν, non id præcipit, vt mẽbra noſtra aut ſtaturã figurámue, ſed animum noſtrũ noſcamus, meritoq́ ridendi, qui corpore hominem definitum exiſtimant. Trahit interfectũ Hectorem ad currum alligatum (vt in fabulis eſt) Achilles: quẽ Hectorem? aut quãdiu ille erit Hector? melius Accius (inquit Cicero) & aliquãdo ſapiens Achilles: imò enimuero corpus Priamo reddidi, Hectorem abſtuli. Non igitur Hectora traxiſti, ſed corpus quod fuerat Hectoris. Quid leuitas illa Demoſthenis, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquã ferentis muliercula inſuſurrãtíſque alteri? Hic eſt ille Demoſthenes: nõ enim digito demõſtrabatur Demoſthenes, ſed forma corpúſque Demoſthenis, veréque totius illius leuitatis ſtudiolũ contemnitur atque irridetur à Perſio:

At pulchrum eſt digito monſtrari, & dicier, Hic eſt.

Homo ſiquidem mens eſt, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt: deum te igitur eſſe ſcito, vndenam (quæret aliquis) iſta conſecutio? nempe inquam, ex illis antecedentibus immortalitatis argumentis, homo eſt immortalis, neque enim corpus, ſed mens: deus eſt igitur. Homines enim ac dij animalia ratione conſilióque prædita philoſophis viſa ſunt, ſed immortalitatis excellentia homines à diis ſuperari. Ne ſint igitur mortales homines, ſed immortales ſunto, diſcrimen inter homines deóſque reliquum nullum erit. Hæc Euripidis poetæ ſententia eſt, de quo Cicero Tuſc. 1. Ergo animus, vt ego dico, diuinus, aut, vt Euripides audet dicere, deus eſt. Non multum ab Euripide Ouidius diſcrepat 6. Faſtorum,

Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo,
Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.

Verùm aliud eſt longè hominem præpotentis, æterníque dei ſimilitudinem, & imaginem quandam eſſe, animúmque diuinum credi, quàm deum eſſe: tametſi hanc etiam ſententiam video Ariſtoteli à ſuis quibuſdam interpretibus attributam eſſe, quibus Themiſtius Peripateticus iraſcitur: qualia opinionum monſtra fortaſſe eorum ſunt, qui ſtatuunt vnicum eſſe dei ſpiritum, qui in omni natura vigeat, animas hominum nihil eſſe, nihil dæmonas, nil cæleſtes angelorum mentes, ſed diuinam illam vim ſimplicem ſolitariámque ad omnes cæli, terrarúmque oras pertingentem, cuiuſmodi deus eſſet ille Virgilianus lib.6. Æneid.

Principio cælum ac terras, campóſque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra
Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Vt in corpore noſtro vnicam eſſe confitemur animam, cuius vis tamen ad omnes artus, omniáque membra pertineat, quorum ſi quod vulneratũ, ſauciatum, amputatum fuerit, non mutari tamen animam, nec interire dicimus, ſed in ſe recipi. Sed ne tam abſurdum quidem, tamq́ hebes commentum exiſtimo Ciceroni vnquam in mentem veniſſe ſed vt cognatione coniunctos cum diis immortalibus homines oſtenderet, eáque perſuaſione vehementius ad amorem iuſtitiæ inflammaret atque accenderet, animos non tantum diuinos, ſed deos quoque affirmaſſe, quòd à Romana tamen religione nihil abhorreret, cùm veteres Romani Romulum, Herculem, Caſtorem in numerum deorum retulerint, quòd animi eſſent optimi atque æterni. Sed enim nouas noſtræ diuinitatis cauſſas & rationes audiamus: non enim illa diſcriminis vſitati inter homines deóſque detractio communionem naturæ ſola demonſtrat, argumenta certiora ſubtilioráque ſunt. Quænam, inquies, aut quomodo de tanta quæſtione & deorum & animorum diſputatio certa vlla eſſe poteſt? neque enim deum, neque mentem cernimus: mentem autem hominis, quanuis non videamus, vt deum non videmus, tamen vt deum agnoſcimus ex operibus eius: ſic ex memoria rerum & inuentione, & celeritate motus, omníque pulchritudine virtutis vim diuinæ mentis agnoſcimus: ſpectemus igitur deorum hominúmque facta atque opera, quibus hominem deum eſſe ſibi Africanus perſuaſit: ſiquidẽ deus eſt qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui prouidet. At vitam in homine & ſenſum, & memoriam, & prouidentiam perſpicimus: deus igitur homo eſt. At mundum regit deus, & omnes eius partes ſua prouidentia tuetur. quid homo? an non idem ac par efficit? qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, id eſt, mundũ illum molis corporeæ, cui tanquã cuſtos præeſt, gubernat, quàm

hunc mundum princeps ille deus. An non denique iſta ſimilia ſunt? & vt ipſum mundũ ex quadã parte mortalem ipſe deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. In mũdo ſupra Lunam, vt antea dictũ eſt, omnia ſunt æterna: infra autem nil niſi mortale, præter animos hominũ generi deorum munere datos. Mundum igitur tanquam corpus dei Africanus appellat, vt poeta cùm ait, -Totámque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Hominum deorúmque cognatio nobis adhuc informata eſt: deus eſt immortalis, homo eſt immortalis: deus viget, ſentit, meminit, prouidet: homo viget, ſentit, meminit, prouidet: deus mundum, homo corpus ſuum regit & moderatur: deus mundum quadam ex parte mortalem mouet, homo fragile & diſſipabile corpus agitat: denique cum interiore illa penitúſque inſita animi natura, tum corporis qualitate deus homóque conſentiant, vt mundus corpus ſit dei, & corpus mundus ſit hominis, & deus homo, & homo deus eſſe videbitur. Verumenimuero ſi quid in hac argumentatione temerè nobis aſſumpſimus, temeraria & inconſiderata complexio conficietur. Ergo primùm illud ſic habeto, te non eſſe mortalem, diligentius & accuratius explicemus: nec hominem à deo mortalitatis ratione ſeparari doceamus. Res (ita me deus ipſe, de quo loquimur, amet) difficilis & obſcura, aciem in oculos contra quàm natura fert, retorquere atque conuertere: animo animũ penitus inſpicere, viréſque eius, proprietates, motus comprehendere.

Nam quod ſemper mouetur, æternum eſt: quod autem motũ adfert alicui, quódque ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat neceſſe eſt. Solùm igitur quod ſeſe mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit, quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. Principio autem nulla eſt origo: nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re fieri poteſt: nec enim eſſet hoc principium, quod gigneretur aliunde: quod ſi nunquam oritur, nec occidit quidem vnquam: nam principium extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt à

principio omnia oriri: ita ſit vt motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur: id autem nec naſci poteſt, nec mori: vel concidat omne cælum, omniſque natura conſiſtat neceſſe eſt, nec vim vllam nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur. Cùm pateat igitur æternum id eſſe, quod à ſeipſo moueatur, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimatum eſt enim omne, quod impulſu agitatur externo: quod autem animatum eſt, id motu cietur interiore: nam hæc eſt natura propria animæ, atque vis, quæ ſi eſt vna ex omnibus quæ ſeſe moueat, neque nata eſt certè, & æterna eſt.

Sed tamen Platonem tanquam aliquem philoſophorũ deum licet audiamus, ex cuius Phædro, non autem ex libris de republica, Ciceronis hæc oratio deſumpta eſt, cuius quæſtio eſt, an animus ſit æternus: argumentum ſummum eſt ex effectis, quia ſeipſum moueat: ſyllogiſmus ita concluditur,

Quod ſeipſum mouet, æternum eſt:
Animus autem ſeipſum mouet:
Animus igitur eſt æternus.

Præcipuum certamen eſt in propoſitione, Quod ſeipſum mouet, æternum ſit, ſempérque moueatur: ideóque aduocantur in auxilium tum contraria, quòd aliũde mota, mortalia ſunt. Quare quæ à ſeipſis agitãtur, immortalia ſunt, tum adiuncta, & quòd natura neque ſe deſerat, ſed ſe diligentiſſimè tueatur, & quòd à ſe mota principia ſunt ſui motus, ideóque æterna. Ad aſſumptionem argumentũ eſt vnũ ex aduerſis, quæ mouẽtur aliunde, inanima ſunt, quare animata, quæ à ſeipſis mouẽtur. Hæc præſidia ſunt & propoſitionis & aſſumptionis ad illũ principẽ ſyllogiſmũ accõmodata. Partes ergo videamus vniuerſæ diſputationis quãobrem ſempitern' animus eſſe videatur. Prima confirmatio principalis propoſitionis eſt pleno concluſa ſyllogiſmo:

Quod ſemper mouetur, æternum eſt:
Quod ſeſe mouet, ſemper mouetur:
Quod igitur ſeſe mouet, æternum eſt.

Cuius concluſionis pars illa prima, Quod ſemper mouetur, æternum eſt, pompæ ſpeciem ſimilem quandam obtinet: ad ſeriam enim contentionem non

multum valet, ſed quoniam indubitata eſt, prætereatur: ad aſſumptionem veniamus. Quod ſeſe mouet, ſemper mouetur: quid ita? nempe quòd contraria contrariorum conſequentia eſſe videantur: vt ſi laudanda virtus, vituperanda ſanè turpitudo ſit. Sic quia quæ mouentur aliunde, caduca mortaliáque ſunt: quæ ſuo impulſu natiuóque agitantur, ſtabilia atque immortalia ſint neceſſe eſt. Age verò quia neque deſeritur à ſe animus, ne moueri quidem deſinit, quid iſta ratio? quid habet argumenti? Enimuero attendendum in tenuibus tanquam foliis incluſum admirabile phyſici cuiuſdã numinis oraculum: ſi animus à ſe moueatur, nunquã profectò ſe deſeret. Omnis enim natura vult eſſe conſeruatrix ſui, vt in quàm optimo ſui generis ſtatu retineatur. Itaque nec partem vllam ſui, nec habitum, nec motum, nec ſtatum deſerit: eúmque quaſi finem propoſitum habet, in quo omnia ſtudia, omnéſque contentiones ſuas adhibeat. Ex hoc fonte illa funduntur oracula philoſophorum, nàturam nihil temerè fruſtráque conari, naturam incredibili amore ſibi conciliari. Itaque ſi poßit, vt poſſe confirmatur, dum dicitur non aliunde, ſed à ſe ipſa moueri, & velit (vt intelligimus) ſe ipſam tueri, ſine dubio nunquam ſe deſeret: ſed ſtatum motúmque ſuum in perpetuum retinebit: quinetiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi: principij autem nulla eſt origo. Tertia confirmatio eſt illius orationis, Quod ſeipſum mouet, æternum eſt, ex adiunctis ſumpta, quòd ea vis ſe mouendi principium ſit, ubi plenus & integer ſyllogiſmus contexitur:

Principium eſt æternum:
Quod ſeipſum mouet, principium eſt:
Quod igitur ſeipſum mouet, eſt æternum.

Aſſumptio primo loco eſt: quinetiam cæteris quæ mouentur hic fons, hoc principium eſt mouendi: nec tantum quod ſe ipſum mouet, eſt principiũ ſui motus, ſed cæteris rebus, quæ aliunde mouentur. Propoſitio eſt ſecundo loco:

Principium caret origine, caret interitu.

Pars prior definitione principij declaratur. Principiũ ſiquidem (vt phyſici definiunt) eſt ex quo oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia fieri poteſt: nec enim eſſet principium quod gigneretur aliunde: definitio enim repugnat: approbatio partis ſecundæ conſequitur. Principium caret interitu, ratio ex eadem definitione & ex adiunctis ſumitur, extincto dißipatóque principio vniuerſus omniũ rerum conſequeretur interitus: nihil enim gigneretur, cùm omnia à principio oriantur: nec omnino principium ipſum renaſceretur: natura enim eius originem nõ capit, nec ex ſe aliud procrearet, quia extinctum eſſet. Deinceps aſſumptio propoſitióque poſita antea repetuntur. Aſſumptio obſcurius à Cicerone Latinè reddita eſt, quàm Græcè à Platone

explicata, Cicero ait. Ita ſit, vt motus principium ex eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. Plato autem paulo ſecus, ὄυτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν. *quæ verba ita reddi poſſunt, Sic ergo principiũ motus eſt, quod ſeipſum mouet. Ciceronis autem oratio videtur ſignificare cauſſam quamobrem aliquid principium motus dicatur, nempe quod ſe ipſum moueat: niſi fortè phraſim illam (ex eo ſit) intelligas pro, id ſit. Propoſitio magis alienum à Platonis ſententia (quæ in exemplaribus Græcis hodie legitur) ſenſum habet: Principium, ait Plato, nec naſci poteſt, nec mori: principij nulla eſt origo, nullus interitus, vel conſequetur interitus rerum omnium. Extincto enim principio, neceſſe eſt cõcidat omne cælum, omníſque natura, nec vnquam pòſt habeat vnde motum nacta, gignatur: principium enim ſi nullum ſit, vnde motus erit initium? In Ciceronis oratione verbum (conſiſtat) tranſlatitium & alienum eſt: nec Plato ſic loquitur cùm ait,* τοῦτο δ' οὔτ' ἀπόλλυσθαι, οὔτε γίγνεσθαι δυνατὸν, ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γῆν συμπεσοῦσαν ϛῆναι, καὶ μὴ ποτὲ αὖθις ἔχειν ϛῆναι, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται. *qui locus Latinè ſic reddi poteſt, Hoc autẽ neque mori, neque naſci poteſt, vel omne cælum, omníſque terra cõcidant neceſſe eſt: nec vnquam rurſus exiſtere quicquam poßit, vnde mota atque agitata gignantur. Participium,* κινηθέντα, *pluralis numeri, ad caſum ſingularem* ἀρχὴ *referri non poteſt. Quòd ſi putabis neglecta Platonis ſententia Ciceronem nõ deterius quiddam ſequi voluiſſe: quaſi dixerit principium neque naſci, neque mori poteſt, conſiſtátque neceſſe, licet cælum terráque concidat, nec principium aliud principium nanciſcetur, à quo primum moueatur, primóque impulſu agitetur. Tu videris qui Ciceronis ingenium tam religioſe tuendum ſuſceperis. Nobis magis placet nulla neceßitate interpoſita, liberè ſentiendi poteſtas, in conuertendis authoribus, vt non annumeranda verba, ſic ſanè retinendas ſententias minimé que immutandas exiſtimo: ſed tamen in hac defenſione malim credere Ciceronem alio exemplari vſum eſſe, quàm ab eo ſponte ſenſum authoris inuerſum, præſertim cùm Græcè optimè & luculentißimè ſcierit. Verùm de his nimium: ad reliqua pergamus. Confirmato illo fundamento ratiocinationis, quod ſe ipſum mouet, æternum eſt, conficit ad extremum quæſtionis concluſionem ſummam ſic:*

> *Quod ſe ipſum mouet, æternum eſt:*
> *Animus autem ſeipſum mouet:*
> *Animus igitur eſt æternus.*

Aſſumptio rebus contrariis addicitur, inanimatum eſt quod impulſu agitatur externo. Ergo animatum motu cietur interiore ac ſuo. Animæ verò motus quos appellauerit Plato lib. 10. de Legibus interpretatur, cùm ait,

vniuerſa ergo, quæ in cælo ſunt, quæ in terra, quæ in mari ſuis motibus anima ducit: quibus nomina ſunt velle, conſiderare, curare, rectè & non rectè opinari, lætari, dolere, audere, metuere, odiſſe, diligere. Quos motus Ariſtoteles Platonem præceptorem imitatus non ſolùm animo tribuit, ſed his eius naturam diſquirit ac definit. Ariſtoteles (inquit 1. Tuſcul. Cicero) longè omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cùm quatuor nota illa genera principiorum eſſet cōplexus, è quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam cenſet eſſe, è qua ſit mens. Cogitare enim & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari, hæc & ſimilia eorum, in horum quatuor generum nullo ineſſe putat. Quintum genus adhibet vacans nomine, & ſic ipſum animum ἐντελέχειαν appellat, nouo nomine, quaſi quandam continuatā motionem & perennem. Quibus ex verbis intelligimus cum Platone Ariſtotelem hos animæ motus affirmaſſe. Tametſi in phyſicis quæ Ariſtoteli tribuuntur, magnis & variis argutiis diſputatur nullos animæ motus eſſe, nec à ſe moueri poſſe, quibus Platonici permulti, ac Macrobius in huius interpretatione ſomnij diligenter & accuratè reſpondent. Immortalitatem verò animæ Ariſtoteles videtur noluiſſe eodem argumento in libris de anima confirmare, quod ſeipſum moueret, quod per ſe diſputaret, meminiſſet, prouideret, intelligeret, ſed quod ſine corporis ope id ipſum præſtaret atque efficeret, quod ſine ſpecie quadam diſsimile Platonicæ rationis primo videatur, reuera ac veritate prorſus idem. A ſe enim, ac per ſe moueri, ſine externo auxilio Plato ſignificat. Quare iam credo Platonicis Ariſtotelem calūniatorem appellātibus, quòd præceptoris ſententiā tot ſophiſmatis labefactare contenderit, quam poſtea mutato nomine ſibi vendicarit. Sed ad Platonem redeamus, qui etiā in Menone inſitas in animis noſtris exiſtimat & æternas eſſe rerum omnium notiones, vnde appareat animam æternam eſſe, quod & in Phædone de reminiſcentia copioſius exequitur. In quo libro quàm mirabilis eſt, quàm acuta Socratis ratio? ſi non eſt vanus & inanis ingeneratus in animis noſtris amor ſapientiæ, profectò animus aliquando ſapientiam conſequetur. At illud: Hoc igitur: Non conſequetur autem in hac vita: in aliqua igitur. Tum verò quærit idem Socrates eodem loco, num poſsit animus noſter quadam immortalium cognatione teneri ipſe non immortalis. In repub. idem rurſus ait, Interitus id expers omne, quod tametſi quamplurimis malis prematur, diſſolui tamen propterea nō poſsit. Animum autem quanuis omnibus vitiorum generibus coinquinetur & labefactetur, propterea tamen minimè extingui: æternum igitur & immortalem eſſe neceſſe ſit. Quibus tam multis rationibus Plato velle cæteris, ſibi certè perſuaſiſſe

animos immortales videatur. Verùm, inquies, quid iſtæ immortalitatis Platonicæ rationes? quid efficiunt? quid concludunt? Hîc nil quæſtione iſta opus fuiſſe arbitrarer, ſi ſatis eſſent antecedentia animo memoriáque retenta: nam cùm Plato 10. de repub. ſtatuerit animas ab æterno ſine origine vlla fuiſſe, neque plures fuiſſe, neque plures futuras eſſe, huic errori conſentaneum erat exiſtimare animi motus ab animo ipſo non aliunde proficiſci. Hoc igitur erroris principium, hic fons fallacis & captioſæ concluſionis fuit. Nil verò eſt præter vnicum ſempiternúmque Deum, qui modo illo moueatur, quo moueri animum Plato exiſtimauit, qui ſui ſit author princépſque motus, qui nil aliunde ſumpſerit, qui totus aptus ſit ex ſeſe, atque intra ſe ſua complectatur omnia. Sed ad Africanum redeo.

Hanc tu exerce in optimis rebus. Sunt autem hæ optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus velociter in hanc ſedem & domum ſuam peruolabit. Idque ocyus faciet, ſi iam tum, cùm erit incluſus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extra erunt contemplans, quammaximè ſe à corpore abſtrahet: nam eorum animi qui ſe corporis voluptatibus dediderunt, earúmque quaſi miniſtros præbuerunt, impulſúque libidinum voluptatibus obedientium, deorum & hominum iura violauerunt, corporibus elapſi, circum terrā ipſam volutantur, nec in hunc locum, niſi multis exagitati ſeculis, reuertuntur.

Belle ſanè res habet ſublato ex animis omni mortis metu, ne interire animi noſtri videantur, ſed æuo ſempiterno frui: quid reliquum eſt niſi vt iuſtitiam, pietatem, religionem colamus, nō ſolùm vt ſemper, ſed potius vt beati viuamus? Exerceatur igitur anima in optimis rebus, in defendenda patria, reddendo vnicuique quod ſuum eſt, in augendis & amplificandis bonis communibus. Quò enim ſimus alacriores ad tutandam republicā, iam perſuaſum eſt omnibus, qui patriam conſeruarint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cælo ac definitum locum, vbi beati æuo ſempiterno fruantur. Neque tamen viribus & lacertis via tantum reditúſque nobis in cælum paratur, vigilando, laborando, bellando, forenſia ciuiliáque negotia tractando,

omnes corporis animíque vires in humanis commodis conſtituendis adhibendo: ſed multo magis ſublimia illa & cæleſtia ſpectando, res æternas & diuinas contemplando, vt incredibili Dei bonitate, prouidentiáque mundus hic non conditus ſolùm ſit, ſed regatur & adminiſtretur: vitæ enim illius degendæ ratio (quæ in contemplatione & cognitione rerum poſita eſt) cùm deorum vitæ ſimillima ſit, digniſsima certè eſt iudicanda. Ergo celerius animus in cælum peruolabit, ſi ſe à corporis cura & humanis rebus auocauerit. Ac ne fruſtrà tanta ſpes iniecta ſit, confirmatur ex contrariis. Improbi ac libidinoſi ſunt miſeri: probi igitur & virtutis ſtudioſi ſunt beati. Quid autem eſt illud, circum terrã volutantur, vnde ſumptum? Platonicum, inquã, iſtud eſt. Socrates enim in Phedone improborum & impurorum hominum animas ait graue quiddam terrenúmque ex corporis contagione & libidinoſis affectibus contraxiſſe, ac earum poſt mortem circa ſepulchra monumentáque vmbras & viſa conſpici. Ergo (inquit) flagitioſorum animæ circa tumulos volutantur, nec in cælum niſi multis exagitatæ ſeculis, reuertuntur. Quod item Platonicum eſt: in Phædro enim multa Pythagorea decreta ſequutus Plato ſcribit animam, ſi vitam deorũ imitari perpetuò poßit, ſui ſimillimam ſemper fore: ſin verò primo ortu philoſophum, ſecundo regem, tertio mercatorem, quarto athletam, quinto ſacerdotem, ſexto poetam, ſeptimo agricolam, octauo ſophiſtam, nono tyrannum. In quibus tam variis generibus, qui iuſtè vixerit, ſortem poſtea nanciſcetur meliorem, qui iniuſtè, deteriorem: in idem enim vnde profectus eſt animus non reuertitur, niſi confectis decem annorũ millibus. Hæc in Phædro Socrates, multáque ſimilia, qualia de purgationibus animarum apud inferos Virgilius ſcribit,

Quiſque ſuos patimur manes: exinde per amplum
Mittimur elyſium, & pauci læta arua tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purúmque reliquit
Aetherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera vt conuexa reuiſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reuerti.

Quæ Pythagorea Cicero parum religioſe coluit: non enim admodum, quæ de purgationibus illis animarum dicebãtur à poetis & philoſophis credidit: poſtea in prima Tuſculana deriſit, Rationis, inquit, ignoratio finxit inferos, eáſque formidines: quas tu contemnere non ſine cauſſa videbare: in terram enim cadentibus corporibus, híſque humo tectis, ex quo dictum eſt

humari: ſub terra cenſebant reliquam agi vitam mortuorum, quam eorum opinionem magni errores cõſequuti ſunt, quos auxerunt poetæ: frequens enim conceſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

Adſum, atque aduenio Acheronte vix via alta atque ardua
Per ſpeluncas ſaxis ſtructas aſperis pendentibus
Maximis, vbi rigida conſtat craſſa caligo inferûm.

Tantúmque valuit error, qui mihi quidem iam ſublatus videtur, vt corpora cremata, cùm ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, neque intelligi. Quamobrem Pythagoreas animæ purgationes (quas hoc loco videtur probare Cicero) non perpetuò probauit. Cætera autem illa quæ ſunt apud Platonem decimo de republica in Heri militis (qui excitatur ab inferis) narratione contempſi, de duplici hiatu altero ad cælum, altero ad inferos ducente. De infernis cacodæmonibus, de prato beatarum animarum, requie, de neceßitate & eius filiabus: reliquáque, quia poetarum magis ſimilia, quàm philoſophorum viderentur, prudens, opinor, ac ſciens omiſit.

Ille diſceßit: ego ſomno ſtatim ſolutus ſum.

Hic ſomnij exitus fuit vocatis ad contemplandum cælum animis, deterritis ab humana ſpe gloriæ, immortalem naturam ſuam perſuaſis & edoctis, præmiorum denique cæleſtium mercede accenſis & inflãmatis. Scipio ſomno ſolutus eſt: ego de ſomnio quærendi ac conſultandi labore ſolutus ſum.

FINIS.

PARISIIS,
EXCVDEBAT MATTHÆVS DAVID
IDIBVS MAII.
1550.